DE REVESTIARIA LIBELLVS, EX BAYFIO DECERPTVS.

*

Addita uulgaris linguæ interpretatione, in adulescentulorum gratiam atque utilitatem.

LVGDVNI,
Apud Theobaldum Paganum,
M. D. XLIII.

CAROLVS STEPH.
beneuolo lectori S.

QVANDO ita se res habet Lector, ut qui hodie tum in dicendo, tum in alio quouis gerendo negotio, uni satisfecerit, omnibus ex æquo non satisfecerit: sitq; nunc, ut semper fuit, admodum magna ingeniorum uarietas: quorum qui exactam rationē habere cupiat, uariè quoq; se gerat necesse est: Id certè cùm diligentius perspicere=mus, atque audiremus quotidie nonnullos conquerentes, quòd Lazarus Bayfius, uir alioqui grauiß. nō æquè pueris, atq; eruditioribus cōsuluisset: ne quid posthac eorum utilitati detractum esse quisquā amplius iudicaret, uisum est nobis operæpretium, summam eorum quæ in libello de re uestiaria cōtinentur, breuibus perstringere, atq; in ordinem disponere, ex ipsius autoris uoluntate: præmissa interim uulgari uestium ac colorum interpretatione, ut uel etiam in hac parte adolescentuli bonarum literarum cupidiores sibi quoq; satisfactum putēt: nulla tamen autoris grauitate imminuta: sed tantum ex ipsius opusculo selectis ijs quæ ad puerorum utilitatē facere uidebantur. Neq; enim nos latet quàm inconsultè fortaßis, ne dicam temere, faciant ij, qui dum alienas uigilias in cōpendium aut epitomen redigunt, uiris bonis laudem omnem præripiunt, labores suffurantur: præsertim quum id suo nomini nescio quo fato attribuunt. Quamobrem Lector, si me audies, nullam posthac fidem adhibebis ijs, qui istiusmodi nugis curiosius delectātur: uterisq; hac uelut summula rei uestiariæ, donec integrum Bayfij libellum intelligere poteris, aut uacabit perlegere. Vale.

SVMMA REI VESTIARIAE,

EX BAYFIO.

De tegumentis capitis. CAP. I.

PRIMVM quidem in uestimentorum ratione, à superioribus ad inferiora: deinde uerò, ab intimis ad exteriora progrediemur. Posthæc autem ad ornamenta, colores, & alia huiuscemodi pueris necessaria deueniemus. Qua in re, ne uerbosiores simus, post explicata uocabula ex Bayfio, Lectorem remittemus ad libellum: atque ubi quidpiam additum erit præter autoris sentētiam, id à nobis hac nota ( ) signabitur. Incipiemus igitur à tegumentis capitis.

Pileus, siue pileū, ung bonnet. à Græcis τὸ πίλιον, καὶ τὸ πιλίδιον dicitur. (Caue aūt ne pro pilidio, dicas philidion. Nam τὸ φιλίδιον καὶ φενάκη apud Græcos galericulum significant, quem nos falsam perrucā dicimus. Tranquillus in Caligula, cap. XI. capillamentum appellat.) Pileus autem seruorum fuit insigne, cùm raso capite libertate donabantur. Vnde Pileati serui à Gellio dicti qui manumittebantur: atque hinc etiam prouerbium, Vocare ad pileum, pro, donare libertate, dictum est à Suetonio. Vide Cap. 20. Bayfij.

(Pileus clauatus, ex Nonio, ung bonnet a fers, ou a boutons dor: quòd clauis aureis intextus sit, cuiusmodi

nunc gestare solent nostri aulici.) Claui autem aurei in pileis, uestimentis, aut etiam calceis, sunt qui uulgò dicuntur, fers dor. Cap. 7.

(Hinc clauulus diminutiuum, qui cingulis canum infigebatur, hoc est, collaribus quæ uulgò uocant. Varro, Cingulum circa collum ex corio firmo, cum clauulis capitatis. de cloutz a teste.)

Galerus, ung bonnet rond, rotundum ait esse pileolum Hieronymus ad Fabiolam, quasi media sphæra. Nonnullis autem est quam Tiaram Græci, atque adeò nostri appellant. Cap. 20.

(Fortasse Galerus non erat absimilis pileolo, quem hodie Græci, quos Albanos uulgò uocamus, sub oblonga cyrbasia gestare solent: cuiusmodi etiam nunc Senatores Veneti utuntur, & in Academia Parrhisina scholastici: sed ijs nunc usus aliam formam dedit.)

Tiara, erat capitis tegmen regum Orientis. Ouidius in undecimo de Mida rege,

Tempora purpureis tentat uelare tiaris.

Plutarchus inter Medicam stolam annumerat in Antonio, & in Artaxerxe pro galea sumpsisse uidetur. Hiero. idem esse ait cum galero. Cap. 20.

(Gemmatam tiaram dixit Vergilius: & Iuuenalis Phrygiam, quòd ea primùm Phryges usi sint. Sidonius item tiaratos reges dixit, caput tiara uelatos, quos Græci tiarophoros uocāt. Budæus tiaram summi pontificis appellat, quam triplicem coronā uocare solemus. le regne.)

Petasus, pileus Arcadicus Hisychio. Inde Petasatus, petaso indutus apud Tranquillū in Augusto, & M. Tul-

lium

lium in Episto. ad Caßium. uide Cap. 20.

(Petasum fortaßis non ineptũ fuerit appellare leuem pileum, sed amplum satis, quo uiatores, tabellarij, atque adeò caduceatores uti solent ad arcendos imbres & solẽ. Vnde petasatum Mercurium finxerunt poëtæ.

Cuculio, onis, inquit Iul. Capitolinus, genus est pilei uiatorum, quo capite obtecto uagari nocte solent.)

Cyna, pileus erat Lacedæmoniorum, ex Strabone. Quanquam Ephorus ex eodem pileum Laconicum appellet. Cap. 20.

Cyrbasia, chappeau dalbanoix, pileus altus in speciem coni eductus. (Cuiusmodi nunc solent quidam ex Græcis gestare.) Ibidem.

Cidaris, siue citaris, ornamentum capitis regum Armeniæ, quod pro diademate confundit Plutarchus in Pompeio, & in Lucullo. Erat etiam insigne regum Persarum: ut idem Plutarchus ait in Artaxerxe. (Q. Curtius primo gestorum regum Armeniæ, scribit Cidarim cærulea fascia albo circundata circuiri solere apud Persas.) Ibidem.

Diadema, ung diadesme, ornamentum capitis regum insigne. hinc Ponere diadema, & Capere diadema dixit Tranquillus. unde etiam Metellus diadematus dictus est. Reginarum quoque fuit, ut ait Plutarchus in Lucullo, de Monima Milesia altera Mithridatis uxore. (Fasciam quandam aut amiculum opinor fuisse, quo regis caput, atq; adeò pileus ornabatur, παρὰ τὸ διαδεῖσθαι, hoc est obuincire. Quod insigne regum inuenisse primũ Liberum patrem autor est Plinius. Erat autem candidum

uinculum, cuiusmodi hodie nostri præsides Parrhisini, prætereà etiam Venetiarum duces suis tiaris obuincire solent.) Ibidem.

Causia, pileus erat regum Macedoniæ. (Budæus eleganter sumpsit pro galero coccino Cardinalium, quem nonnulli capellum rubrum appellant. Quin etiam idem autē autor est, causiā posse sumi pro eo pileo quì à Solis ardore nos defendit.) Vng chappeau. Ibidē. (Plautus pro naucleri pileo sumere uidetur in Milite, Facito ut uenias huc ornatu naucleriaco, causiam habeas ferrugineam.)

Mitra, Vng chappeau de fleurs, matronarum ornamentum Varroni. (Ea primùm usas opinor uirgines Lydias, deinde uerò Mæonias. Verg. 4. Aeneid. de Paride,

Et nunc (inquit) ille Paris, cum fœmineo comitatu
Mæonia mentum mitra, crinemq; madentem
Subnixus, rapto potitur.

Posteà autem ad Aegyptias, Phrygias, Syrias peruenit. Ea autem uidetur fuisse corona, floribus, uel quopiam alio ornamēto, ut fascijs, horarijsq; contexta, ac filo circunligata, ut sub mento astringeretur: unde nomen quidā accepisse putant: nēpe ἀπὸ τοῦ μύτου, hoc est, à filo. Quod filum Vergilius redimiculum mitræ appellat:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Quidam philyras uocant. Plinius lib. XVI. Tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorumq; honore. Nonnullæ mulieres eas nunc adhuc uocant, des phulettes.) Cap. 19.

(Non omittendum hoc loco uidetur, quando de mitra sermo est, Plutarchum in Numa, ubi de Salijs loquitur,

mitram

mitram sumpsisse pro æneo pectoris tegumẽto. Ita enim inquit, μίτραις ἢ χαλκαῖς ἐπιζωσμένοι πλατείαις, καὶ κράνη χαλκᾶ φοροῦντες. Quod ita retulit Liuius Dec. decima, Salios itẽ duodecim Marti Gradiuo legit, tunicaq; pictæ insigne dedit: & super tunicam, æneum pectori tegumen. Homerus quoque mitram appellauit Iliad. δ'. Μύτρης θ' ἣν ἐφόρει ἑρμὶν χρυσὸς, ὄρχ' ἀκόντων. Sed hæc à Bayfio inter colloquendum accepimus.

(Mitellam pro corolla dixit Vergilius in Copa: Copa Syrisca caput Graia redimita mitella.) Cic. pro Rab. Sed Neapoli in celeberrimo oppido sæpe uidimus cum mitella chlamydatum L. Syllam imperatorem.

Vitta, tegimẽ capitis matronarum, quo capillos coërcebant, & constringebant ac colligabant. Tibullus,

quamuis non uitta ligatos
Impediat crines. Ouid. 1. Metamorph.
Vitta coërcebat positos sine lege capillos.

Erat quoque Vestalium, qua cum plaga utuntur eæ, quæ perpetuam uirginitatem Deo uouerunt. (Vittas gerebant, quæ pudicæ erant matronæ: neque enim meretriculis licebat uittis uti. Ouidius,
Este procul uittæ tenues, insigne pudoris. Vergilius,
Soluite crinales uittas, capite Orgia mecum.) Cap. 20.

Reticulum, Vne coeffe, tam uirorum, quàm mulierum fuit, quòd capillum contineret. (Ita dictum fortaßis, à forma retis, uel piscatorij, uel uenatorij. Iuuenalis,
Reticulumque comis aratum ingentibus implet.) Capite 19.

Restis, Vng ruband, Fasciola, qua mulieres capillos

inuoluebant. Capite eodem. (Retiolum Seruius appellare uidetur, super illud Vergilij 1111. Aeneidos,
crines nodantur in aurum. Erat enim retiolum, instrumentum siue fascia quædam, qua comas colligebant matronæ. Italicæ uirgines cordellam uocant. Cicero redimiculum appellare uidetur Act. V. in Verrẽ, Hæc ciuitas mulieri redimiculũ præbeat, hæc in collũ, hoc in crines.)

Rica à Romano ritu, quòd, ut inquit Varro, Romano ritu, sacrificium fœminæ cùm faciunt, capita uelant. Ibidem. (Plautus in Epidico, Aut crocotulam, supparum, aut subminiam ricam, basilicam. Subminiam ricam pro ostrina dixisse uidetur, quasi subrubram. Hinc Ricula diminutiuum. Terent. Interea aspexit uirginem uectari, in capite riculam indutam ostrinam.)

Capital, ung camail, sacerdotale erat, inquit Varro, quod etiã nunc nostri sacerdotes deferre solent. Cap. 20.

Capitium capitij, une cappe a femme, capitis tegmen, à quo etiam appellatum est. Quod si uerum est, in mulieribus id capitium dicemus, quod in matronis cappam appellamus, quo undatim crispo utuntur Parrhisinæ. une cappe de camelot. Cap. 17.

(Flameum, siue flameolum, ueli genus, quo nouæ nuptæ capita amiciebantur. Qui mos adhuc hodie in Hispania obseruari solet, ut primo nuptiarum die uirgines flameolo pollucenti faciem obtegãt, eumq; per totum diem gerant, ceu intactæ & puræ uirginitatis signum. Dictum flameũ, quòd à flaminica, hoc est, flaminis uxore primùm deferri solitum sit: eratq; coloris lutei, cuiusmodi Ferrarienses, ac Mantuanæ uirgines deferre solent. Lucanus

de

de Martia iterum nubente Catoni, Lutea demißos uelarunt flamea uultus. Plin. Lutei uideo honorem antiquißimum in nuptialibus flameis totum fœminis concessum. Iuuenalis, _sedet illa parato
Flameolo. Italicæ matronæ fasciolum appellant.

Carbasus, aliud uelum ex delicatißima tela compositum. Val. Max. lib. I. Cùm carbasum, quam optimam habebat, foculo imposuisset, subito ignis emicuit. Vergilius VIII. Aeneid.
_eum tenuis glauco uelabat amictu Carbasus.
Hinc uela nauium per translationem carbasea & carbasa dicta sunt.)

Plaga, ung uoele, grande tegmen lineum quo hodie mulieres Romanæ utuntur: & quemadmodũ plaga olim Vestales uirgines operiebantur, ita nunc quoq; nostrarum monialium uelamentum, plagæ nomen accipere potest. Cuius diminutiuum plagula. Cap. XX.

Calantica, ung cueurechef, tegmen capitis muliebre. Cic. in Clodium, Tu ne cum metiretur pedes fusci, cum calanticam capiti accommodares, &c. Ibidem.

De vestimentis intimis. CAP. II.

CAmisiam quã uulgus appellat chemise, nos rectè & Latinè imam siue intimam tunicã dicere possumus. Quidam interulam uocant. Est quando tunica absolutè idem significet: ut apud Ouidium multis in locis, & Ciceronẽ act. VII. in Verrem. Vnde tunicatus à Martiale, pro eo qui barbarè dicitur, in camisia. Et tunicata quies ab eodẽ dicta, hoc est, libera ad opera togata. Athenæus

χιτώνιον ἐχέφρχον appellat tuniculam carni proximã. Vide Cap. 12.

Et quia nõnulli ex ueteribus (ut nunc quoq; à nobilibus & ditioribus quibusdam aulicis fieri solet) non eadem interula utebantur noctu qua interdiu: itaq; factum est, ut ab antiquis Comicis χιτὼν δυνητὴς diceretur, quã nos uerbum è uerbo, si uolumus, tunicam dormitatoriam dicemus: uulgus camisiam nocturnam appellat, chemise de nuict. Ex libello de uasc.

(Post tunicam induebatur subucula, une chemise de drap, quã quidã subtunicale uocant, Græci ὑποδύτην, quòd subterinduatur. Suet. in August. Hyeme quaternis cum pingui tota, tunicis, & subucula, & thorace laneo, & femoralibus, & tibialibus muniebatur. Horatius,

–rides si fortè subucula pexæ
Trita subest tunicæ. Bayfius cap. XII. Vtebantur & tunica, quæ media dici potest, cuiusmodi ferè est tunica rubra, qua brumali tempore utimur.

Thoracem appellarunt ueteres, Vne piece qui couure lestomach, à denominatione pectoris, quòd pectus & thoracẽ tegat, unde thoracibus lineis antiquos pugnasse testis est Homerus. Cap. 8.

(Thorax ferreus uel ahenus, Vne escreuisse: Arma quibus communitur pectus. Plutarchus in Lucullo, Thoracem ferreum habens squammosum, & splendidum, ac fimbriatum paludamentum.

Verg. VIII. Aeneid. –alij thoracas ahenos,
Aut leues ocreas lento ducunt argento. Vbi Seruius, Quia, inquit, apud maiores thoraces tantùm pectora tegebant.

gebant. Vnde Statius,

triplici seruantur pectora ferro:
Pectora, nam tergo nullus metus.

Thorax laneus, Vne piece de drap. Suetonius in August. Hyeme quaternis cum pingui toga, tunicis, & subucula, & thorace laneo, & femoralibus, & tibialibus muniebatur.

Thorax plumbeus. Plin. lib. VII. cap. XX. Nos quoq; uidimus Athanatum nomine, prodigiosæ ostentationis, quinquagenario thorace plumbeo indutum, cothurnisq; quingentorum pondo calciatum per scenam ingredi.)

Neque uerò fortaßis omnino ineptum fuerit, si quemadmodum Iureconsulti stragula bubalina dicunt: ita quoque nos thoracem bubalinum appellemus eum, qui uulgò à militibus gestari solet. Vng colet de cuir de bufle. Bubalum enim uocabant antiqui bouem sylueſtrem, quem hodie adhuc Itali bufalum, ung buffle. Vide libellum de uasc.

(Thoracem absolutè pro armis pectoris ponit Vergilius, statim in initio undecimi Aeneidos.

Teláq; trunca uiri, & bis sex thoraca petitum
Perfossumq; locis.

Diploidem pro eo quod uulgus uocat, pourpoint, ueteres non usurpasse uideo, neq; etiam eo genere uocabuli usos unquam fuisse. Dici autem debet ἀπὸ τοῦ διπλόος καὶ διπλοῦς, quòd pro duplicato thorace sumi uideretur. Itaque fictum & nouum esse puto uocabulum, atque omnino alienum à communi usu dicendi: nisi pro thorace laneo accipiamus, quod absurdum adhuc uideretur.)

De tibiarum ac femorum vestimentis. CAP. III.

AEquum est nunc ut de femorum ac tibiarum uestimentis suo ordine disseramus. Posthæc autem ad calciamenta, uestes medias & externas deueniemus. postremò uerò ad ornamenta & colores digrediemur.

Feminalia & Brachæ, hault de chausses. Vnde Gallia brachata, & brachati Galli dicti, quòd feminalibus uterentur. (Quæ femoralia appellare uidetur Tranquillus in August. Vulgus Italorum coxalia hodie uocat.) Suidas, Hisychius, & Eustathius in Homerum, uocant ἀναξιρίδας, quas nos brachas dicimus, quod facilè conijcitur ex loco Diodori in quinto, καὶ ἀναξιρίδας, inquit, ἃς ἐκεῖνοι βράκας προσαγορεύουσι. Hoc est, & anaxirides, quas illi brachas appellant. Cap. 20.

Subligaculum, ung brayer, (quo utebantur ueteres ad tegenda obscœna, siquãdo in scena prodibant, ne fortaßis per incompositos gestus, aut alia quauis ratione detegerentur). Cic. 1. Offic. Scenicorum quidem mos tantam habuit à uetere disciplina uerecundiam, ut in scena sine subligaculo prodeat nemo. Ibidem.

(Genualia, iartieres, apud Ouidiũ in libris Metamorph. Columella lib. VII. Recte, inquit, genibus applicantur, ac gembus circundantur. De genualibus intelligit.

Tibialia, bas de chausses. Paulus Iureconf. Si tibiale uel humerale miles alienarit, castigari uerberibus debet. Suet. Femoralibus & tibialibus muniebatur. hoc est, femora & tibias muniebat contra frigus.

Caligæ, caligarum, des chausses, tegumentum tibia-

rum

rum militare. Cic. Attico, Et Epicratem suspicor, ut scribis, lasciuum fuisse: etenim mihi eius caligæ & fasciæ cretatæ non placebant. Fascias autem cretatas uocat, ut obiter dicam pictas, & colore aliquo delinitas. Quinetiam militaris caligæ forma ex antiquis marmoribus deprehẽditur: tantum enim attingebat mediam tibiam: atque in extrema parte superiori, cuiusdam animalis ceu leonis caput præ se ferebat. cæterum à latere ipsius tibiæ fasciola quadam reuinciebatur ac claudebatur, quam uulgus lassetum appellat: nos etiam corrigiam appellare possumus, nisi mauis dicere clauis potius à dextra parte suffigi solere, qui interdum aurei erant, cum claui caligares dicti. Plin. lib. IX. cap. XVIII. ubi de piscibus, Squamis, inquit, conspicui crebris atq; præacutis, clauorum caligarium effigie. Hinc caligatus, caliga indutus. Iuuenalis,

Veniam caligatus in agros.

Et Caligulam primum dictum fuisse, quòd caliga uteretur, refert Ausonius hoc uersu:

Caius cognomen caligæ cui castra dedêre.

Caliga spiculatoria, qua milites spiculatorij utebantur. Erat autem colore quodam uel forma à militari diuersa. Suet. in Caligula, Modo in spiculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri. Quo loco corruptè quidam legunt speculatoria.

Sculponeæ, sculponearum, des guestres: Ita enim usurpasse uidetur Cato de re rustica, nempe pro tibialibus rusticorum. Sculponeas, inquit, bonas alternis annis dare oportet familiæ rusticanæ: ad quod uocabulum accedere uidetur uox Italica, di scufoni. Nævius, Sculponeis ba-

tuenda

tuenda sunt latera. Varro, Aspicio sculponeatam bigas sequi cornutas, guestrée. Vtrum autem Sculponeæ laneæ fuerint, an ex tela confectæ, iudicet qui uolet: ego uerò de hoc statuere nihil possum.

Ocrea, ocreæ, houseau. Apuleius, Ille crura ocreis inuoluit. Vergilius VIII. *Aeneid. -alij thoracas ahenos Aut leues ocreas lento ducunt argento. Idem eodẽ libro, Tum leues ocreas electro auroq; recocto. Vbi Seruius, Leues ocreas: id est, nitida tibialia. Vnde ocreatus, qui est housé.)*

De calciamentis. CAP. IIII.

VEniamus nunc ad calciamentorum genera: deinde uerò ad medias atque externas uestes ascendemus.

(Calceus, ung soulier, quod idem calciamentum significare uidetur.) Fiebant autem antiquitus calciamenta ex hœdorum pellibus: quod tum ex uetustissimis marmoribus, qui hodie adhuc sunt Romæ, conijcitur: tum ex Martialis testimonio lib. XII. *Epig. ad Phœbum. Videto libellum de uasculis.*

(Excalciare pedes, deschausser les piedz. Suet. in Vitellio, Pro maximo munere à Messalina petijt, ut sibi pedes præberet excalciandos. hinc Calceolarius à Plauto dictus, ung cordonnier: quod nomen uulgus Italorum adhuc integrum retinet.

Calceolus, ung escarpin, leuis erat calceus, & simplicem tantum soleam habens, qualem solent pedites ac milites leuis armaturæ gestare. Cic. primo de Nat. deorum, Cum pelle caprina, cum hasta, cum calceolis repandis.)

Soccus,

Soccus, Græcorum erat calciamentum, quemadmodum calceus Romanorum. Eo tamen etiam utebantur Romanæ mulieres: quapropter muliebris à Tranquillo dictus est in Caligula.

Socculus, idem cum socco, etsi diminutionē significare uideatur. Sueto. in Vitel. Detractumq; socculum, inter togam & tunicas gestauit. Itaque detrahere socculum, propriè dictum, pro deponere & auferre socculum. Terent. Assido, accurrunt serui, socculos detrahunt. uulgus Venetorum nunc adhuc uocat, di soccoli. des pantoffles.

Cothurnus, genus calciamenti subere quodammodo subleuati, quo utebantur Tragœdi ut eminentiores apparerēt: & uiatores, ne tam facilè impingerēt in lutum: item etiam uirgines, ut grandiores apparerent sub oblonga stola. Quapropter cothurnos ipsos de suris uincire solebant. Vergilius 1. Aen.

Virgimibus Tyrijs mos est gestare pharetram,
Purpureoq; altè suras uincire cothurno.

Nisi fortè legendum putaueris:
Purpureasq; alto suras uincire cothurno.
hinc Iuuenalis, breuiorq; uidetur
Virgine Pygmæa nullis adiuta cothurnis.

Cic. 3. de Finibus, Conuenit optimè ad pedem cothurnus. Hoc calciamenti genere nunc quoq; uti solent nobiliores Romanæ, Florentinæ, Bononienses ac Ferrarienses matronæ: ut multò altiores cothurnatæ quàm crepidatæ uideantur. Vnde metaphoricè cothurnatus stylus, altus & sublimis atque excellens dicitur. Martialis,

Grande cothurnati pone Maronis opus. Vergil. So-

la Sophoclæo tua carmina digna cothurno. Hoc autem differre cothurnum à crepida quidam putant, quòd cothurnus altior sit, ac prætereà utrique pedi conueniat. Vtrunque tamen coniungit Suëtonius in Caligula. Plin. lib.7.cap.20.refert de Athanato prodigiosæ ostẽtationis uiro, qui cùm quinquagenarius esset, cothurnis quingentorum pondo calciatus, per scenam ingrediebatur.

Crepida à crepando dici uidetur, quòd eius solea breue obstragulum habens, inter incedendum subinde calcaneum feriat. Thuscum erat uel Graium calciamentum, prius quàm ad Romanos perueniret. Quo etiam nunc quoque mihi uidentur Veneti nobiliores uti: appellant autem ij planulas: Gellius crepidulas uoce Græca dictas putat. Quòd uerò crepidæ obstragula haberent, quæ uulgò coopertoria appellantur, id ostendere uidetur locus Plinij: Cum & pedibus, inquit, margaritas nec crepidarum tantùm obstragulis, sed totis socculis addunt. Itaque crepidatus dicitur, quem Veneti uocant, in pianelle. Cic. in Pisonem, Inde nocte intempesta, crepidatus, ueste seruili, nauem conscendit.

Solea uerò, à qua uulgaris noster sermo profectus est ung soulier, obstragula non habebat: sed tantum quibusdam ligamentis siue ligulis, quas ansas uocabant, des courroyes, superiori pedis parti obuinciebatur. Cuiusmodi sunt hæc calciamẽta quæ uulgus uocat, soliers à la postolique, quòd ijs calciati apostoli Domini pingi soleant. Plautus in Casina, Si hoc effexis, ego soleas tibi dabo, & anulum in digito aureum. Propert.

Prosilit in laxa nixa pedem solea. Inde soleatus, soleis

indutus

indutus. Cic. in Verrem, Stetit soleatus prætor P.R. cum pallio purpureo. Gellius Gallicas soleas uocat: hinc Solearius Plauto, ung cordonnier. Dicitur & equorum & mularum solea ferrea, ung fer de cheual. Catullus, Ferream ut soleam tenaci in uoragine mula. Plinius lib. XXXIII. cap. XI. Nostra, inquit, ætate Poppea coniux Neronis principis, delicatioribus iumentis suis soleas ex auro induere solebat. hoc est, soleis aureis pedes munire.

Calceus lunatus, insigne nobilium Romanorum, ut uoluit Plutarchus, addita lunula circa talum.

Iuuenalis de Quintiliano,

Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.

Erat etiam senatoribus proprius. Cic. Philip. XIII. Mutauit calceos, pater conscriptus repente factus est. Id est, lunatos calceos sumpsit. Budæus in Pand.

Non ineptum fortaßis fuerit dicere fibula consertum calceum, ung soulier a blouquettes, ea ratione qua Tacitus de moribus Germanorũ fibula consertũ sagum dixit.

Corrigia autem calciamenti, ea est qua calceus fibula cõseritur. Cic. II. de diuin. Quæ si suscipiamus, pedis offensio nobis & abruptio corrigiæ, & sternutamẽta erũt obseruanda. une courroye.

Fenestratum calceum quidam appellant, quem nostri uulgò scoletatum dicunt: nempe dimidiatum obstragulum habentem, ung soulier escoleté.

Perones, des bottes, de hourdes, genus rustici calciamenti ex corio crudo, aut pellibus compositum, ut uult Seruius. hinc Vergilius, – crudus tegit altera pero.

Altus autem erat ad mediam tibiam, quo minus limo aut

luto aratorum pedes inficerentur. Iuuenalis,
Nil uetitum fecisse uolet, quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi. Vnde etiam arator peronatus à Persio dictus est. botté & hourdé.

Sandalium, Græci calciamenti genus, quo mulieres potißimũ utebantur. Quod etiam Momus dicitur in Venere reprehendisse. Terent. Vtinam tibi commitigari uideam sandalio caput. Hinc Sandaligerulus nomen à Plauto effictum in Trinum. & Sandalarium Apollinem uocauit Gellius lib. XVII. cuius ædes in Sandalario esset, nempe urbis parte in qua conficiebantur ac diuendebantur sandalia, la cordonnerie.

Gallicæ, gallicarum, des galoches, ex Cicerone secunda Philippica, ubi loco caligarum legendum gallicarum: & Gellio lib. XIII. Vide cap. XVI. Bayfij.

(Græci uerò καλοποδίῳ appellant ligneum calciamentum. hinc prouerbium, Omnes eodem calopodio calciare. de ineptis & imeruditis medicis, qui omnibus morbis eadem adhibent remedia. Festus uerò calones uocat calceos è ligno factos.

Sunt & alia permulta calciamentorum genera, ut sunt calcei phecasæi, sacerdotum, & Sicyonij, eorum qui elegantiæ studebant, ex Cicerone: quales fortaßis sunt quos hodie cornutos calceos appellamus. Est & alius calceus, qui Græcis dicitur ἐμβάς ἐμβάδος, Tragicorũ rũ ornamentum. Quinetiam Apuleius quoque linteos calceos nominat, quos uulgus Italorum scarpetas uocat, nos autem des chaussons.

Sed hæc omnia recensere, maioris & longioris operæ

mihi

mihi uideretur, quàm ut libelli breuitas expostulet. Quapropter commodius fuerit, si ad media uestimenta quamprimum transeamus.)

De vestimentis medijs. CAP. V.

Posteaquam superiora & inferiora uestimenta declarauimus, uidetur noster ordo expostulare, ut ad media uestimenta digrediamur, atque in primis à tunicis incipiendum.

Plures tunicas aliquando gestabant antiqui: uel fortaßis ad frigus depellendum, uel alia quauis ratione, ut autor est Suet. in Aug. & Ouid. II. Fast. Et nos quoque solemus pluribus tunicis per brumam tegi. Præter duas igitur tunicas, quas superius explicauimus: nempe imã siue intimam tunicam, quæ camisia dicitur uulgò, & linea tunica, à Græcis λινοῦς χιτῶν: præter etiã mediam tunicam, cuiusmodi est tunica rubra, qua brumali tempore utimur, erat & alia tunica quæ his superinduebatur: quam nostri rustici, uocabuli Græci uestigia imitantes atque retinentes, hoqueton appellant: quasi dicas ὁχιτὼν: alij saye. Videto cap. XII. Bayfij.

(Canays, tunica regia que πορφυρόφυρος erat: hoc est, purpura prætexta. Tunica hyberna, saye d'hyuer. Plautus in Milite, Conficiantur tunicæ mihi hybernæ bonæ.)

Tunica manicata, ung saye a manches, qua non sine probro uti solebant antiqui: quemadmodum uidetur significare Cicero, dum in gregem Catiline inuehitur: & Vergilius de fœmineo Paridis comitatu loquens:

Et tunicæ, inquit, manicas, & habent redimicula mitræ. Græci χειριδῶτας appellant: Plautus manuleatas tunicas uocauit suo more. Ibidem.

Tunica lati claui, siue latus clauus. Hor. Et latum demisit pectore clauũ. ung saye a boutons larges. anteà quidem palmata fuit, à latitudine clauorum dicta: nũc autem à genere picturæ appellatur: nempe à clauis purpureis, qui tunicis inseruntur. Græci χιτῶνα πλατυσήμου appellant. Liuius ubique palmatam tunicam, Suetonius aliquando clauum. Plinius tamen lib. xxxiii. pro clauis annulos ponit. Annuli, inquit, distinxerunt alterum ordinem à plebe. Hoc est, tunicæ annulatæ, siue claui lati. Insigne enim fuit Senatorum, quo ab equestri ordine distinguebantur. Ibidem, Sumitur & latus clauus pro senatoria dignitate. Plin. in epist. Ego latum clauum à Cæsare nostro, ego quæsturam impetraui.

(Obiter hæc dicam puerorum causa, Tunicam resutam appellari, quam uulgus uocat descousue, quod uocabulum etiam ad omnia alia uestimenta transferri potest. Tranquillus in Aug. Sumenti uirilem togam, tunica lati claui resuta ex utraque parte ad pedes decidit.) Quod autem ad latum clauum attinet, Quintilianus in undecimo, Ius lati claui pro senatoria dignitate usurpasse uidetur. Ibidem.

Tunicæ uersicolores, sayes bigarrez: cuiusmodi Salij cum trabeis deferebant, autore Dionysio. Cap. xx.

Tunica phœnicea uel coccina, ung saye descarlate: quà utebãtur Romani cũ prælij aut pugnæ signum indicare uolebant. (Ea autẽ nunc nostris aulicis uenatoria est

aut

aut uiatoria.) Ibidem.

Tunica aurea, saye de drap dor: qua triumphasse Tarquinium Priscum, Verrius apud Plinium tradit.

Tunicis etiã Romanæ mulieres uti solebant longè latéq; diffusis ad ulnas cruráq; aduersus oculos protegenda, quarum ulnæ consutæ non erant: unde prouerbiũ, Tunica pallio propior. Quod etiã ex Ouidij uersibus elicitur Erant igitur Romanæ mulieres φαινομεριδες, quẽad modũ & Spartanæ, quæ sola tunica, ut inquit Plutarchus, amictæ incedebant: cuius pinnæ dissolutæ aliquatenus erant, Pollux uocat φιεὸν χιτῶνα. (Fortaßis id est. uestimenti genus in mulieribus, quod Itali uulgò sottanam uocant: nos uerò, une cotte, ou ung corcet.) Vide cap. XII. & XIII.

Tunicas substrictas, & breues citra humerum desinentes Græci ἐξωμίδας uocant, ex Gellio: Qua forma tunicæ usum Catonem refert Plutarchus cùm brumæ tempore rusticaretur. ung saye a cheuaucher. Cap. XII. Nisi malis cum Plutarcho in Philopemene χιτῶνα ἱππικὴν uocare: hoc est, tunicam equestrem.

Tunica talaris, ung saye long iusques aux talons: cuiusmodi erant illæ muliebres tunicæ. ex Cicerone in Catilinam. Ibidem. (Fortaßis est ea quã rectã uocat Plinius lib. VIII. qua simul cum toga pura induebantur tyrones nouæq; nuptæ: quam prima texuit Caia Cæcilia. Tunica autem recta quid sit, non facilè assequi possum. Tunica uero talaris, ad imos usq; pedes demissa erat, quæ Græcis ποδήρης dicitur.)

Tunica domestica, ung saye pour user parmi la maison.

Cic.ii. de finibus. Quo loco etiam forensem tunicam appellare uidetur. ung saye pour porter hors de la mayson, Ibidem.

Tunicam linteam purpura prætextam ab Hispanis deferri solere, quæ miro candore fulgebat, refert Liuius lib.ii.tertiæ Decadis. Quod uidetur ad uerbum uertisse ex Athenæo in sexto. Appellat enim ille huiusmodi uestimẽta χιτῶνας πορφιπερφύρους. Polybius quoque χιτῶνίσκον πορφιπέρφυρον dixisse uidetur lib.iii. Vide cap.x.

(Nõ omittam hoc loco quod Homerus Argiuos χαλκοχιτῶνας appellare soleat: hoc est, æreis tunicis indutos & armatos. Itaque καλκοχίτων, ῶνος, erit quem uulgus uocat, ung hõme armé.)

Tunicatus, sola tunica indutus, en saye, en hoqueton, Græcis μονοχίτων dicitur: qua ratione Cleopatram tunicatam Augusto isse obuiam refert Plutarchus: & Ennius Carthaginensium iuuentutem tunicatam appellat: Athenæus quoque statuas tunicatas uocauit. Cap. xii.

Quimetiã Tacitus refert Augustũ ea ignominia milites suos affecisse, ut per totum diem iuberet eos ante prætorium stare, interdum discinctos tunicatosq;. Cap.viii. Et quia fuit aliquando tempus cum P. R. toga non uteretur, sed tantùm tunica: itaque Tacitus plebem Romanam, populum tunicatum appellat. Cap.ix.

Tunicã chirurgi & medici in sua anatome uocant legumentum & membranam illam quam uiscera inferiora quidem à peritonæo, superiora autem à mediastino accipere dicunt. uulgus uocat, une taye. Plin. lib.xi. cap. xxxvii. Tenuibus multisq; membranis oculos natura compo=

composuit : callosis contra frigora caloresq; tunicis. Idem tunicularas oculi uocauit lib. xxvi. cap. xii. Et Celsus testiculorum inuolucra, tunicas appellauit. Persius quoque cæpe tunicatum eadem ratione dixit. Cap. xii.

(Tunicularæ molles à Gellio dictæ ad Catonis mollitiem exprimendam : quòd nimium delicato uestitu uteretur. Quod fortasis de ima siue intima tunica dici potest, quã camisiam uocamus. Cui sententiæ accedere uidetur Turpilij locus : Me miseram quòd inter uias epistola excidit mihi, : infelix, inter tuniculam & strophium collocaram.)

Sagum, ung sayon, genus tunicæ militaris, quæ armis superinduebatur : alij accaustramentum uocant, ut prætoriani. Militare erat indumentum, unde Tullius, Itur ad saga: hoc est, ad arma. Et saga parare apud eundem: pro bellum instruere. Cæsar primo belli ciuilis, Reliqui coëunt inter se, & repentino periculo exterriti sinistras sagis inuoluunt, gladiosq; distringunt. ilz entortilloit leurs sayes autour de leurs bras gauche. Saga Ligustica probat Strabo in iiii. Plutarchus πολεμικὴ στολὴ appellat in Artaxerxe. Quinetiam idem Strabo, milites ἐν σάγοις dixit: hoc est, quod uulgus ait, en saye. Cap. xv.

(Sagis cucullis agricolas olim usos fuisse testatur locus Columelle lib. i. cap. viii. Cultam, inquit, familiam magis utiliter quàm delicatè habeat, munitamque diligenter à uento, frigore, pluuiaq;, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, cẽtonibus confectis, uel sagis cucullis. Hoc est, cucullos habentibus à tergo, quibus dũ pluit, caput operire possint. Cato Cuculiones appellare

tuenda sunt latera. Varro, Aspicio sculponeatam bigas sequi cornutas, guestrée. Vtrum autem Sculponeæ laneæ fuerint, an ex tela confectæ, iudicet qui uolet: ego uerò de hoc statuere nihil possum.

Ocrea, ocreæ, houseau. Apuleius, Ille crura ocreis inuoluit. Vergilius VIII. Aeneid. –alij thoracas ahenos Aut leues ocreas lento ducunt argento. Idem eodẽ libro, Tum leues ocreas electro auroq; recocto. Vbi Seruius, Leues ocreas: id est, nitida tibialia. Vnde ocreatus, qui est housé.)

De calciamentis. CAP. IIII.

VEniamus nunc ad calciamentorum genera: deinde uerò ad medias atque externas uestes ascendemus.

(Calceus, ung soulier, quod idem calciamentum significare uidetur.) Fiebant autem antiquitus calciamenta ex hœdorum pellibus: quod tum ex uetustissimis marmoribus, qui hodie adhuc sunt Romæ, conijcitur: tum ex Martialis testimonio lib. XII. Epig. ad Phœbum. Videto libellum de uasculis.

(Excalciare pedes, deschausser les piedz. Suet. in Vitellio, Pro maximo munere à Messalina petijt, ut sibi pedes præberet excalciandos. hinc Calceolarius à Plauto dictus, ung cordonnier: quod nomen uulgus Italorum adhuc integrum retinet.

Calceolus, ung escarpin, leuis erat calceus, & simplicem tantum soleam habens, qualem solent pedites ac milites leuis armaturæ gestare. Cic. primo de Nat. deorum, Cum pelle caprina, cum hasta, cum calceolis repandis.)

Soccus,

Soccus, Græcorum erat calciamentum, quemadmodum calceus Romanorum. Eo tamen etiam utebantur Romanæ mulieres: quapropter muliebris à Tranquillo dictus est in Caligula.

Socculus, idem cum socco, etsi diminutionē significare uideatur. Sueto. in Vitel. Detractumq; socculum, inter togam & tunicas gestauit. Itaque detrahere socculum, propriè dictum, pro deponere & auferre socculum. Terent. Aßido, accurrunt serui, socculos detrahunt. uulgus Venetorum nunc adhuc uocat, di soccoli. des pantoffles.

Cothurnus, genus calciamenti subere quodammodo subleuati, quo utebantur Tragœdi ut eminentiores apparerēt: & uiatores, ne tam facilè impingerēt in lutum: item etiam uirgines, ut grandiores apparerent sub oblonga stola. Quapropter cothurnos ipsos de suris uincire solebant. Vergilius 1. Aen.

Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram,
Purpureoq; altè suras uincire cothurno.

Nisi fortè legendum putaueris:

Purpureasq; alto suras uincire cothurno.

hinc Iuuenalis, _breuiorq; uidetur
Virgine Pygmæa nullis adiuta cothurnis.

Cic. 3. de Finibus, Conuenit optimè ad pedem cothurnus. Hoc calciamenti genere nunc quoq; uti solent nobiliores Romanæ, Florentinæ, Bononienses ac Ferrariense matronæ: ut multò altiores cothurnatæ quàm crepidatæ uideantur. Vnde metaphoricè cothurnatus stylus, altus & sublimis atque excellens dicitur. Martialis,

Grande cothurnati pone Maronis opus. Vergil. So-

concedat. Inde quoque togati pro pacis amatoribus ab eodẽdicti lib. 1111. ad Atticum, Ergo erimus ὁπλῖται, qui togati esse uolumus? (Hoc est, bellum igitur suscipiemus & arma: quum nos magis delectet pax ipsa, atque adeò toga, quæ est uelut pacis & otij insigne?) Cæterùm etiam à togæ frequenti usu Gallia togata dicta est, quæ est nunc Italiæ pars intra Padum, Rubiconemq;, & Apenninum montem. Dicti quoque Hispani togati & stolati; qui Beticam incolunt. & Xerxes togatus à Magno Pomp. dictus, ut testatur Plinius Cap. x.

Toga candida utebantur qui magistratum petebant. unde extat oratio M. Tullij habita in toga candida: nempe in Catilinam & Antonium competitores. Liuius album uestimentum uocat 1111. ab urbe, Placet tollendæ ambitionis causa tribunos legem promulgare, ne cui album uestimentum addere petitionis causa liceret. Inde candidati dicti qui magistratum petebant. Cap. 1 x.

(Toga quoque alba hilaritatis index fuit, qua in epulo, uel publico, uel parentali utebantur, unde albati dicti. Cic. in Vatinium, Cùm ipse epuli etiam dominus Quintus Arrius albatus esset, tu in templum Castoris te cũ Tibulo atrato, cæterisq; tuis furijs. funestum intulisti. Horatius 1 1. Serm.

Ille repotia, natales, aliosue dierum:
Festos, albatus celebret. Græci λευχειμονοῦντα uocant.

Toga pulla siue atra, une robe de dueil, qua in funeribus utebantur, ut nunc quoque utimur. Cic. in Vatinium, Quis unquam in luctu domestico, quis in funere familiari cœnauit cum toga pulla? cui de balneis excunti

præter te pulla data est? Vnde pullati & atrati dicti. Cicero eodem loco, Quæro, quis unquam cœnauit atratus? Græci uocant μελανειμονοῦντα. *Hæc Budæus in reliquis annot. Pandect.)*

Togula, une petite ou mince robe. Martialis,

Trita quidem nobis togula est, uilisq; putrisq;.

Hinc fit Togatulus, qui togula utitur. Idem VII. Epigrammatum,

Sit maior numerus togatulorum. Cap. x.

(Nempe togatulos appellare uidetur eos qui potentiores magistratus mane salutatum ibant, & per urbem concomitabantur honoris & præmij gratia. quod munus uulgus uocat, faire la court. Itaque togatuli erant quos cortisanos dicimus.)

Toga pura dicebatur, cui nulla purpura prætexta erat quam ἀπόρφυρον καὶ τέλειον ἱμάτιον: *Hoc est, iustã & sine purpura uestẽ appellat Plutarchus in Antonio. Hac autem, ut inquit Plinius in VIII. induebantur tyrones, nouæq; nuptæ eo ipso die quo uiris tradebantur: quæ tũc tẽporis ineptè uirilis dici potuisset. (Lucan. in principio*

pura uenerabilis æque

Quàm currus ornante toga. Id est, nec picta, nec triumphali, nec prætexta.) Vide Budæum in Pand.

Toga uirilis, quã ἀνδρεῖον ἱμάτιον *uocat Plutarchus in Bruto. Sumebatur sedecim annorum ætate statim post prætextam depositam. Quod conijcitur ex Tranquillo in Aug. Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit. quadriennio pòst, uirili toga sumpta, &c. Sumebatur autem in templo Iouis*

Capito

Capitolini, ut inquit Varro. (Et quomodo à toga uiri censebantur, sic Athenis ἐδοκιμάζοντο: id est εἰς ἄνδρας ἐγράφοντο καὶ ἐτάττοντο εἰς ἄνδρας: quod & τελεῖν εἰς ἄνδρας dicitur. Cicero in Phili. Sumpsisti uirilem togam, quã statim muliebrem stolã reddidisti. Scõmate Philippũ excipit, quòd etiã uirili toga sumpta, non abstineret ab effœminatis & puerilibus negotijs.)

Toga prætexta, uel prætexta absolutè, dicebatur ea toga, cuius oræ & circuitus purpura prætextus erat. Hac de re πορπορφυρος à Plutarcho in Publicola dicta, quasi habẽs in circuitu purpurã intextam, & cuius limbus erat purpureus. (Limbus autem, ut postea in ornamentis docebimus, erat fascia, quæ ambibat extremitatẽ uestium in circuitu. Verg. IIII. Aeneid.

Sidoniam picto chlamydem circundata limbo.

Id autem est prætexere.) Quod uerbum ab autoribus antiquis usurpatum uideo, pro eo quod uulgò dicimus Bordare & Cooperire bordum. Ausonius, Quibus Danubij ora prætexitur: id est, cooperta & bordata. & Ouidius prætexta uelis littora dixit, pro bordatis. Item Plinius lib. XVII. prætexta tuguriorum appellauit, quæ nos borta tecti tuguriorum barbarè diceremus. Cap. X.

Vt autem ad prætextam redeamus, Budæus ex Pædiano refert, prætextam nobilium fuisse tam mulierũ, quàm uirorum: id'que exemplis Ciceronis comprobare uidetur. Plutarchus item & Liuius pueros prætextatos appellant. Plura uideto in annot. reliquis in Pandectas.

A prætexta, prætextata amicitia, iã inde à puero cœpta, apud Martialem. Prætextati quoque cognomentum

Papyrio

Papyrio inditum, uulgatißimum ex Gellio. Prætextatus item dicitur, qui nondum posita prætexta, togam uirilem sumpsit. Tullius in secunda ad Antonium, Tenes ne memoria, prætextatum te decoxisse? Prætextatum dicit eum qui pupillari ætate esset. Cap. x.

Prætexta etiam magistratuum erat, ex Liuio: qua utebantur Censores, qui erāt ueluti in apice & culmine dignitatis constituti: de quibus loquitur Athenæus. Quinetiam Cicero pro Cluentio, prætextam inter ornamenta senatoria ponit. Ibidem.

Concessum est etiam aliquando Romanis senatoribus honoris ergò, toga uti prætexta in spectaculis, cum alioqui lacerna in usu uulgi esset. Qui honos concessus est à senatu M. Catoni cū præcipua prætura. id refert Plutarchus in Catone. Cap. xvi.

Prætexta pulla nulli licebat uti autore Festo, nisi qui funus faciebat: quæ haud scio an alia fuerit à toga pulla, de qua satis dictum est. Budæus.

Redeamus ad togam. Quibus igitur hominibus uti toga Romana licebat, ij ut ciues habebantur. nam qui ciuitatem Romanam amittebant, usum quoque togæ amittebānt, Budæus. Cæterum solebant Romani togati, potentiores concomitari per urbem, cum alijs ciuibus togatis, qui etiam mane eos salutatum ibant. Atque hinc est quod Martialis togam rarā optat inter cæteras uitæ felicitates, ne cogatur bene mane togatus circunuolare limina potentiorum, salutationis defuncturus officio. quod qui diligenter obibant, sportulam in singulos dies accipiebant, centum scilicet quadrantes, qui nummus

ualet

ualet decem solidos ex nostris. Præterea fuit tempus cum toga, commune uestimentum esset diurnum ac nocturnum, & muliebre & uirile. Postea uerò mos fuit ut mulieres adulterij conuictæ uirili toga indutæ, in publicũ procedere cogerentur, ut refert Isidorus. Hæc Bayfius cap. 1 x. (Hinc Horatius 1. Serm. matronas togatas uocat: – quid inter Est in matrona, ancilla peccés ue togata. Matronæ enim quæ à maritis repudiabantur, togam accipiebant sublata stola, propter ignominiam.)

Toga attrita, une robe usée. Martialis,

Attrita ueniet sportula sæpe toga.

Toga etiam pro facultate oratoria. Lucanus de Cicerone, – cuius sub iure, togaq;
Pacificas sæuus timuit Catilina secures.

Toga arcta, une robbe estroicte. Horat. 1. Epist. Arcta decet sanum comitem toga. Arctiori enim, ut opinor, toga utebantur comites, anteambulones, & salutatores illi de quibus suprà diximus, potius, quàm cuiusuis ordinis alij. Togam restrictam appellare uidetur Suetonius in Augusto.

Toga laxa, robe large a plein fond. Togas enim inquit Acron, Romani pro census modo laxas uel arctas gerebant. Itaque laxas togas, Senatorum magis fuisse putauerim: quas etiam fusas appellasse uidetur Suetonius in Aug. Togis neq; restrictis, neque fusis usus est: clauo, nec lato, nec angusto.

Toga picta triumphantium fuit, quemadmodum & trabea. Festus, Picta quæ nunc toga dicitur, antea purpurea uocitata est, eratq; sine pictura, &c. nempe pal-

mata

mata apud antiquos. Græci αὐθιωὰς appellant, quarum multa mentio apud Athenæum, Strabonem, & alios.

Toga purpurea, quam Plutarchus triumphalem etiã uocat. Tullius in secunda Philipp. Antecedebat in rostris collega tuus amictus toga purpurea in sella aurea. Liuius primo belli Macedonici. Dona ampla data quæ ferrent regi, uasa aurea, argenteá que, togá que purpurea. Quibus uerbis adducor ut credam uestem illam quam sacri Euangelij scriptores purpuream & purpuram dixerunt, fuisse togam purpuream, quæ & toga picta dicebatur: qualis in seruatoris nostri ludibrium scilicet, tanquam à S. P. Q. R. missa fuit illi qui se regem Iudæorum diceret, ut mentiebantur Iudæi. Ibidem.

(Togas rasas Phrygianas que diui Augusti nouissimis temporibus fieri cœpisse scribit Fenestella. Nescio an sericeas & arte laboratas intelligat. Itali enim rasum adhuc uocant, du satin, quòd fortassis nullis uillis hirtum appareat, quemadmodum holosericum, quod uillutum etiam appellant.)

Toga palmata eadem cum trabea fuit & picta: triũphalis enim erat, & à uictoria dicta, quæ palmæ nomine significatur. Martialis, Palmatá que decem, sed citò redde togæ, Ibidem.

Trabea triumphantium erat, ut toga picta. Hinc Ausonius, Trabea ut in pace consulum: sic in uictoria ducis triumphantis. Itaque trabea quoque consularis fuit, quod etiam Ammianus eõ firmare uidetur: appellat enim cõsularẽ trabeã, quæ à consulibus deferri solebat. Ver. 7. Aen. Ipse Quirinali trabea cinctuq; Sabino Insignis.

Vbi

Vbi Seruius, Sabinum cinctum, interpretatur trabeã sic in tergum reiectam, ut una eius lacinia à tergo reuocata hominem cingat. Quò uestimenti genere utebatur consul bellum indicturus. Quinetiam Salios Dionysius refert tunicis uersicoloribus indutos fuisse, togasque annectentes fibulis circunductis purpura, subtegmine puniceo, quas trabeas uocant. Est enim gentilis ea uestis, Romanis ualde honorifica. (Quo ex loco pueris non inutile fuerit disserere, quàm eleganter dictum sit annectere togam fibula purpura circunducta, clorre ou fermer & serrer la robe auec une boucle entourée descarlate: cuiusmodi Vergilius dixisse uidetur:

Aurea purpuream subnectit fibula uestem. Præterea subtegmen, illud esse quam traman uocamus. Itaque conijcere possumus has trabeas, quas Dionysius describit, textiles fuisse: idque ex Vergilio, cum de Andromache loquitur:

Nec minus (inquit) Andromache digressu mœsta supremo
Fert picturatas auri subtegmine uestes. Postea uerò subdit: Textilibusque onerant donis.) Fuit enim sanè tempus cùm trabeæ equitum essent, ut coniecto ex Martiale in Didymum:

Theatra loqueris, & gradus, & edicta,
Trabeasque & idus, fibulasq; censusq;. Ibidem.

Cæterum trabearũ tria esse genera scribit Suetonius. Vnum, quod dijs sacratur, & est totum purpureum. Alterũ, quod est regum, quod etiam purpureum est, sed albo infectum. Tertium, est augurale, purpura & cocco

mixtis

mixtis infectum. Ibidem.

Trabea quoq; utebantur equites in funebri pompa, ut inquit Tacitus in tertio, de funere Germanici. Trabeam autem Plutarchus in Romulo ἀλουργίδα uocare uidetur. Ibidem.

Paludamentum, une cotte darmes, Plutarchus in Lucullo ἐφεστρίδα uocat: & in Grasso φοινικίδα, pro purpureo paludamento posuit. Erat autem imperatorũ & militum amictus, quo super armis indui solebant. Diceremid uestimenti genus, cui intexti liliorũ flores, quodq; induti reges Gallorum depingi solent. Plutarchus in Iulio Cæsare στρατηγικὴν ἐσθῆτα uocat. hinc paludatos duces dixit Iuuenalis. Tullius ad Caßium, Pansa noster paludatus ad tertium Cal. Ianuarij profectus est. Vtebantur & milites Græci alio genere uestis, quam ἐφαπτίδα appellat Athenæus in quinto, Paludatum autem, uulgus uocat, encottemaillé.

Paludamento aureo textili, sine alia materia indutam Agrippinam Claudij principis uxorem in nauali spectaculo refert Plinius. Quod Tacitus non paludamentũ dixit, sed chlamydem auratã, in duodecimo, Vide cap. 7.

Chlamys, uestis militaris & regia, quæ, ut inquit Strabo libro secundo, Græcorum, & maximè Macedonum fuit, qua pro paludamento utebantur. Dionysius libro quinquagesimo, chlamidem pro ueste militari, Romanorum paludamento fortasse, uel sagis posuisse uidetur. Quinetiam chlamydem Vlpianus inter puerilia recenset, qua Numa primus Romanorum regum usus est: & eadem coccina usum Alexandrum imperatorem testatur

Lampridius. Cic. pro Rabir. Chlamydatum L. Syllam imperatorem uocant. Et Plautus chlamydulam appellauit. Cap. 11. (Quod autē Vergilius de Didone loquens dixit, Sydoniam picto chlamydem circundata limbo : id quidem ad regiam maiestatem ostendendam dixit : ac ne uideretur minus propriè fortaßis mulieri attribuere huiuscemodi uestimēti genus, addidit pictum limbum. Erat autem limbus, ut id quoq; obiter etiam dicamus, fasciola quædam siue instita, assuta extremæ parti uestium muliebrium : cuiusmodi paßim apud Germanos deferre uidentur nobiliores matronæ. Inde textores limborarij à Plauto dicti : quorum officium erat huiuscemodi fascias arte quadam eleganti intexere.)

Pallium Græcorum fuit, quemadmodum toga Romanorum. Tullius pro Rabirio, Consularis homo soccos habuit & pallium. Quod inter uestimenta communia, quæ Tacitus in tertio promiscua appellare uidetur, ponit Vlpianus: ea uulgus uocat robe a tous les iours. Gellius lib. 1x. Herodi philosopho pallium attribuit. unde Palliotenus & Barbatenus philosophi dicuntur, qui nihil habent præter pallium & barbam. Pallia etiam pro linteis quibus in lecto utimur, sumpsit Iuuenalis saty. v 1. Aduocat Archigenen, onerosaq; pallia iactat. Horatius uestem nocturnam dicit : Vestem nocturnam maculant, uentremq; supinum. les draps du lict.

Pallijs etiam mulieres utebantur, quæ tunicis superimponebant: unde prouerbium, Tunica pallio propior. Erāt & pallia cœnatoria, quibus tum uiri, tum mulieres utebātur, dum in triclinijs cœnarēt: de quibus Martialis,

Ad

Ad cœnam uenies, sed sic in mensa recumbes.

Vt non tangantur pallia nostra tuis. De pallijs cœnatorijs intelligit, quæ eadem & cœnatoria absolutè dicebantur. Idem llb. x.

Ebriæq; noctis cœnatoria mittet aduocato.

A pallio fit palliolum, quod laneum fuit. Martialis, Succida palliolo uellera quinq; petit. Iuuenalis quoq; mulieres palliolatas fuisse testatur. Hinc palliolata uirgo apud Martialem: & palliatus apud Gellium. lib. ix. Vide cap. xiii. Bayfij.

(Palliolum quoq; pro breui operimento sumi potest, quod humeris cõijcimus, dum peregre proficiscimur. ung manteau. Plautus in Epid. Orna te Epidice, & palliolum tuum in collũ conijce. Iecte ton manteau sur tes espaules.

Palla, inquit Varro, ideo dicta, quòd palàm sit. Quæ uaria fuit, & multis propria. pallam enim gestabant mulieres, quæ palla honesta Horatio dicitur: ea etiam tragœdi utebantur: ex Ouidij tertio Amorum. Præterea fuit palla longa ad terram usque promissa, apud Vergilium. fuit & palla breuis quæ Gallica dicebatur, erat autem facta ad formam nostri palletoci manicati. Martialis.

Dimidiasq; nates Gallica palla tegit.

Quẽ uersum uidetur interpretari Strabo in quinto, cum ait tunicarũ uice pallas manicatas à Gallis gestari solere, ad uerenda usque, natesq; medias pertingentes. Cap. 13.

(Fortassis non ineptum fuerit, quam cappam Hispanicam uulgò uocamus, pallam Hispanicam uocare: quæ breuissima utuntur Florentini, une cappe a lespaignole. Habet autem à tergo, & de humeris dependentem cu-

cullum ad arcendos imbres, & collum ac caput ab iniurijs externis protegendũ: Itali uocãt, un capuzzo: nostrũ uulgus cappetã uocat, quæ monachorũ quoq; ppria est.

Bardocucullum autem opinor eundem fuisse cum palla Gallica, quo scilicet Galli Xanthones utebantur. dictum quasi bardus cucullus: hoc est, rudis & malè compositus. Martialis,

Gallia Xanthonico uestit te bardocucullo:
Cercopithecorum penula nuper erat.)

Penulam autem abusiuè nobilissimi ueteres dixere omne quicquid tegit, uestimẽti genus itinerarium ad pluuiã arcendam, ut inquit Lampridius: nos uiatoriam uestem dicemus, qua etiam mulieres utebãtur peregrè proficiscentes. Græci φαινόλην uocant & μανδύην: cuius uerbi uocabula sequentes, nos manteau dicimus: habet enim Mandia simile quiddã cum penula: quã etiã oratores usos refert Tacitus, & Lampridius in Alexandro, senes. Hinc fit penulatus, pallio amictus, amantelé. Cic. pro Milone, Cum alter ueheretur in rheda penulatus.

Penula scortea utuntur ij qui solenne habent uisere ædem D. Iacobi in Compostella. broudes uocamus. (Appellant autem Hispani lingua sua huiusmodi tegumentum mozetã di cuero.) Scortã enim ueteres, pelles nominabant. Vtuntur & penula scortea pegasarij cursores qui à Gallia Lugdunensi quinto aut sexto demum die Romam aduolant, subindæ per stationes mutatis equis: uulgus postas uocat.

Penula gausapina, erat crebra & uillosa, qua hyberno tempore & frigido utebantur. Cap. 17.

Lacerna

Lacerna præterea utebantur Romani ad arcendas pluuias, quam togæ superimponebant, cum spectaculis operam sedentariam præstarent. Iuuenalis Satyra nona,

-pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ duri crassiq; coloris.

Quod idem ex Tranquillo & Martiale probatur. Eandem quoq; militum fuisse uidetur significare Propertius in quarto:

Texitur in castris quarta lacerna tuis.

Dicta lacerna quasi lacera, quòd capite minus sit. Ea autem non utebantur illustriores, nisi pluuio tempore, aut in spectaculis: quas autem in spectaculis deferebant, albas fuisse conijcimus ex Martiale, qui in Horatium ludit, quòd nigra lacerna opertus spectaculis adfuisset. Lacernis quoq; mulieres usas uidetur innuere Iuuenalis in prima satyra. Quinetiam in plerisq; Italiæ ciuitatibus matronæ lacernatæ, mirificè temperato gressu incedunt.

Fortasse non ineptum fuerit nostros iuris utriusq; doctores quum cappis, quas uocant, pellitis ornati incedunt lacinijs ornatos dicere: id autem insigne plerunq; apud Italos deferre solent.

Sacerdotes quoque qui canonici dicuntur, lacernis nigris ornantur & cucullo, cum in choro psalmos Dauidicos decantant, Tempore uerò æstiuo utuntur amictu pelliceo, quem ab amiciendo opinor aumiciam uocant. une aumusse.

Item uidentur lacernæ esse eæ quibus Cardinales Romæ obequitando triumphantium more utuntur, sacerdotij, ut ita dicã, dibaphici ius adepti cum cucullo & caussia

purpurea. Cæterum lacernas pauperiorum fuisse ostendit Iuuenalis in tertia. Cap. 16.

Endromis, uestis genus quo ἐν δρόμῳ: hoc est, in cursu & palæstra utebantur, quam pinguem hirsutamq;, & uilli longioris fuisse constat ex Martiale lib. IIII. Iuuenalis item in sexta taxat mulieres Romanas, quæ endromide purpurea uterentur.

Sindon, uestis linea à Polluce dicta, uel amictus ex lino Aegyptiaco: quod nunc dicrossum appellatur: dicta, ut opinor, quia primum in Sidone urbe huiusmodi amictus fieri cœpit. ob id Tyria à Martiale dicta. Erant enim uicinæ urbes Tyrus & Sidon.

Othonium autem uestimentum magis ex lana fuit, hoc est, ut ait Homerus, ἐξ ὀΐου potius: id est, ex lana, quàm ἐκ λίνου: id est, ex lino. Cap. 11.

De uarijs uestium appellationibus. CAP. VII.

VEstis, ung habillement. Græci ἐσθῆτα uocãt omne uestimenti genus, cuius à natura is usus fuit, simul ut depelleret iniuriam cœli, simul ut eas corporis partes, quæ non decorè aperiuntur, uelaret: unde nomen accepisse creditur. Vestem præterea accipere uidetur Cicero in Verrem, pro ipso panno. Hinc est quod ait Vlpianus, uestimentorum omnia lanea esse. (Vestimentum autem à ueste ita distinguemus, ut dicamus uestimentum omnia simul uestimentorũ genera comprehendere, quibus corpus tegitur: generalius enim quiddam est. Vestem autem ipsum indumentum seorsim & solum, ac singula-

rem

rem quandam uestimenti speciem.) Cap. I.

Stola ἀπὸ τοῦ στέλλομαι idem fere quod uestis: nã & id comprehendere uidetur ex etymo, quòd indui à nobis solet. Itaque nulla alia ratione à ueste differre uidetur, quàm ea qua uestimentum ab indumento quis differre putauerit. Quanquam non defuerunt qui inter uestimenta muliebria stolam annumerarent, inter quos fuit Vlpianus. Et autorem uidetur habere locupletißimum Ciceronem in Antoniana secunda, in hæc uerba: Sumpsisti uirilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. (Cui sententiæ uidetur accédere Vitruuius lib. I. cum Curiatides matronas stolatas depingi ab antiquis solere ait, & pro columnarum ornamentis ad fulciendá ædificia rectas erigi.) Stola item pro cultu à quodam Græcarum elegantiarum scriptore poni uidetur, ex Plutarcho in Alexandro. Ibidem.

(Vestis insignis, robe destat: qualis nunc à nostris consulibus geritur. quasi uerò consularem & nobilem ac splendidam uestem dicamus. Liu. Flaminem Ioui aßiduum sacerdotem creauit, insigniq; eum ueste & curuli regia sella adornauit. Quinetiam insignia gentilia hodie dicemus, quæ uulgus arma uocat, quasi armis quæsita, des armes.

Basilicam pro ueste regia, ἀπὸ τῆς βασιλείας dixisse uidetur Plautus in Epidico. ung manteau royal.

Segmentata uestis, hoc est, gemmata, quòd segmentis, ac margaritis & gemmis ornata esset.

Segmenta enim gemmas uocat Iuuenalis:

Segmenta & longos habitus. Idem etiam segmentatas

cunas uocat: hoc est, gemmis decoras:
Et segmentatis dormißet paruula cunis.
Hoc est, cunis segmentatum uestimentum super impositum habentibus.

Serica uestis, siue serica, absolutè, ex Martiale, quæ & Medica olim dicta fuit, ut inquit Pollux lib. 1. de bello Persico: à Seribus populis dicta: apud quos uermiculus quidam σήρ appellatus serico nomen dedit. Tacitus in secundo, Siricam pro Serica scriptũ reliquit. Fallunturautem maximè qui Sericum putant esse, quam uulgò setam uocamus: quamq; conficiunt isti uermiculi, qui paßim in Italia & Gallia lanificij causa nutriuntur. sunt enim bombyces, non autem seres.

Holoserica uestis, tota ex serico, nulla alia materia: qua primus Romanorum usus est Antonius Heliogabalus ex Lampridio, cuius immensum fuisse pretiũ conijcitur ex Flauio Vopisco.

Subsericæ uestis substamen ex serico est: cuiusmodi fortasse uidetur id quod uocamus, Satin de Bruges.

Bombycina uestis, uel bombycina, absolutè, Plinius ad luxum fœminarum fuisse ait. Martial.
Fœmineum lucet sic per bombycina corpus.
A bombycibus uermiculis dicta, quorum filo tela delicatißima contexitur. Hos autem fusißimè describere uidetur Plinius. (Quare mea quidem sententia, maxime falluntur ij qui Bombycinium barbarè pro diploide uel thorace effinxerunt: cum nulla eius uerbi ratio adferri poßit.) Cæterum Bombycinam uestem Propertius à Coa insula Coam uestem appellat. Cap. 6.

(Byßina

(Byßina uestis, ex lino delicatißimo & subtiliß imo cõposita, quod byssus appellabatur, adferebaturq; Romam ex Achaia ad mulierũ delicias: cuius stipulam quaternis denarijs uenißе autor est Plinius lib. XIX. cap. I. Thylesius byßinam uestem, ut aurum, fulgere ait: eratq; ornatus diuitum. quod uel ex Euangelij loco certum esse potest, in quo diuitis parabola tractatur.)

Vestis undulata, de camelot, quòd eius cõtextus undarũ fluctus imitetur. Plin. lib. VIII. cap. XLVIII. Vndulata uestis primò laudatißima fuit, inde Soriculata defluxit.

Hodie uestе Serica heteromalla utimur, quã uillosam & uillutã uulgò dicimus, robe de uelours. Quemadmodum & lanea heteromalla, quam trippam, ni fallor, appellamus, trippe de uelours. Cap. 14.

(Neque uerò omnino ineptum uidebitur, quandò ita communis appellatio fert, si uestem damascenam dicamus eam, quæ uarias in contextu figuras refert: qui mos fortaßis à Damasco profectus est. Itaq; ea ratione dici poterit, qua nos pruna Damascena dicimus, similia ijs quæ in Damasco nasci solent.)

Vestis aurea & uestis clauata, pro auro & clauis aureis contexta, dicta est à Vopisco, cum Tacitum imperatorem ait, auro clauatis uestibus interdixisse.

Attalica uestis, brochée dor. Plin. in undecimo. Aurũ intexere in Asia inuenit Attalus rex, unde nomen Attalicis. Ibidem. (Plin. lib. XXXVI. cap. XV. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica uestе, tabulis pictis, cæteroq; choragio fuit.)

Picta uestе utebantur triumphantes & nobiliores ac

regij. Iuuenalis,
Et latum pictæ uestis considerat aurum.
(Vergilius picturatas uocat lib. III. Aeneidos,
Fert picturatas auri subtegmine uestes.)
Porrò colores diuersos picturæ intexere Babylon maximè celebrauit, & nomen imposuit.

Polymita, uestis plurimis licijs intexta: quod opus primùm ab Alexandria profectum est: quemadmodum & belluata tapetia. Plin. lib. VIII.

Vestem militarem Plutarchus in Tyberio uocauit ἐσθῆτα στρατιωτικήν. Ibidem.

(Vestis domestica, robe de chambre, à Cicerone dicta, quam Veneti delimanum uocant. Quemadmodum etiam forensem dixit secundo de finibus.

Tenuis uestis & simplex, ac etiam densa ex eodem, robe sangle.)

Pellicea uestis, robe fourree, quam fóderatam uulgus dicit, quæ etiam pellibus duplicata dici potest.

Vestis uiatoria ex Budæo, quam Herodianus in quinto, hodœporicam appellat, uulgus robam curtam dicit. Caput primum.

Vestis Melitensis, muliebris fuit, quæ fiebat Melitæ, quæ est insula satis lato periculosóq; mari à Sicilia disiũcta, in qua est eodem nomine oppidum, quò iste Verres, inquit Tullias, nunquàm accessit: quod tamen oppidum isti in textrinam per triennium ad muliebrem uestem conficiendum fuit. Cap. XVII.

(Cyclas cycladis, une faye, uestis muliebris tenuissima, explicabilis & spatiosa, quæ in modum ueli, quòd

totum

totum corpus circundaret, facta erat: à κυκλόω, id est, circundo dicta. Iuuenalis,

Hæ sunt quæ tenui sudant in cyclade. Propertius,

– & longa cyclade uerrit humum.

Vergilius tamen Aeneid. II. cycladem uidetur pro uelamine assumere (ita enim interpretatur Seruius) quod Argiuæ muleres deferre solebant. Vnde ait,

Et circuntextum croceo uelamen acantho

Ornatus Argiuæ Helenæ.

Circuntextum autem, quòd in eo arte textoria picta & circunducta apparerent acanthi, hoc est, spinæ albæ folia, cum ipsis floribus croceis & purpureis.

Cæsitium Plautus in Epidico appellare uidetur linteolum candidum, in multas partes cæsum, ac deinde subligaculis reuinctum: ut ueluti per interualla & lacinias uestis serica transpareat: cuiusmodi illud est indumentum quod Venetæ mulieres gestare solent: appellaturq; ab illis uulgò trauersa. fortassis illud esse potest quod in usum nostrarum matronarum uenit, quod uocant garde robe: nisi quòd linteum non est.

Varia ueste exornatus dicitur, qui uestem sæpe mutat & uariat, ne fortassis semper idem appareat. Terentius in Eunucho,

Ita uisus est dudum, quia uaria ueste exornatus est.

Vestis expansa, robe estendue. Plin. lib. II. cap. CIII. In Illyrijs supra fontem frigidum expansæ uestes accenduntur. Ita quoq; dicere poterimus uestes Soli expansas, estendues au Soleil. qui mos est Italis, ut quotannis semel suas uestes Soli exponãt & expandãt, ut mundiores & elegan-

elegantiores fiant.

Versicolor uestis, robe de drap changeant, ou de plusieurs couleurs. Dionysius de Salijs, & Liuius lib. IX. ab urbe condita.

Discolor uestis, quæ uarios colores præ se fert, uel cuius color ueluti per radios quosdam per totam uestem diffusus est: uulgus diuisam uocat.

Vestis decolor, robe desteinte, quam uulgus decoloratam uocat: hoc est, cuius color effloruit & euanuit, proter imbrem, aut continuum attritum.

Mutare autem uestem, changer de robe, quod & commutare dixit Plautus propriè in Capt. Itaque, inquit, inter se commutant uestem & nomina. Ilz changent de robe & de nom. Mutare autem uestem, Cicero sumit, quando pro alba, uel Senatoria, uel alia toga, pulla uestis sumebatur & squalida, uel in funere, uel in luctu. pro Sextio. Erat igitur in luctu Senatus, squallebat ciuitas, publico consilio mutata ueste. In eadem, Ne'ue hunc suum dolorem mutata ueste significarent, siue illa uestis mutatio ad luctum ipsorum, siue ad deprecandum ualebat. Qui Romanorum mos fuit. Mutata enim ueste rei conspiciebantur, & toga deposita sordidam uestem accipere solebant: hoc est, uilem & abiectam ad luctum & deprecationem significandam. Vnde est illud dictum Ciceronis in Pisonem, Nec minus lætabor, cùm te semper sordidum, quàm si paulisper sordidatum uiderem. Itaq; sordidatus dicetur, quem uulgò uocamus, mal en ordre. Quinetiam sordidata mancipia Cicero in Antoniana dixit: hoc est, impura & squalida. Verg. de Charonte,

Sordi

Sordidus ex humeris nodo pendebat amictus.

Colligere autem uestem, trousser sa robe, dici potest, quemadmodum Martialis colligere togam dixit lib. VII. Collige Cinna togam, calceus ecce perit. Item & colligere pallium. Plaut. in Capt. Collecto quidem est pallio, quidnam acturus est?

Elegans uestis, robe mignonne & bien faicte: squallidæ & sordidæ contrariũ. Gellius probro fuisse M. Catoni scribit, quòd elegãti ueste, mollibusq; tuniculis uteretur.

Linea uestis, ung roquet: qualem solent Cardinales & episcopi super purpurea toga gestare: item etiam nostræ mulieres rusticanæ festis diebus. Plin. lib. XII. Vnde uestes lineas faciunt. Linteam uestem Cicero uocauit Actione VII. Alij, inquit, purpuram Tyriã: thus alij atq; odores, uestemq; linteam.

Lacinosa uestis, robe pleissée, ampla & multis lacinijs: hoc est, sinibus fluẽs, qualem fuisse chlamydem illam lacinosam orbe gyrato describit Plinius libro V. cap. X. quam metatus est Dinocrates architectus, Aegyptum in chlamydis effigiem reducens.

Vestem Phrygianam dixit Fenestella, quam nos uocamus, brodée: Itali laboratam uocant. Vergilius quoq; Arte laboratas uestes dixit. Plinius enim lib. VIII. refert Phryges Idæos primos uestes acu facere inuenisse: unde Phrygiones appellati, brodeurs.

Vestem autem conchyliatam uocare uidetur Plinius, conchyliorum succo infectam, & ueluti murice tinctam, lib. IX. cap. XXXIX. In conchyliata ueste cætera eadem sine buccino, præterq; ius temperaturæ.

Theri

Theristrum, robe deste, uestimentum æstiuum appellare possumus, ἀπὸ τοῦ θερίζειν, quod æstiuare significat. Chymastrum, robe dhiuer, uestimentum hybernum, ἀπὸ τοῦ χυμάζειν: hoc est, hyemare.

Synthesis accipi uidetur interdũ pro tota ueste in uestiario composita, uulgus uocat, une garde robe. Iure cõs. in lege Titia. §. Semproniæ. Quæro an ex uniuersa ueste, id est, ex synthesi, tunicas singulas & palliola, Sempronia eligere possit.

Est & synthesis totum illud indumentum quod quis honoris interdum gratia, interdum etiam ostentationis alternis diebus, uel etiam bis eodẽ die mutare solet: quemadmodum facere uidentur ex nostris aulicis nõnulli, quos hodie holosericatos, cras purpuratos, mane pullatos, uespere albicantes uidebis. Martial. II. in Næuolum,

Sic micat innumeris arcula synthesibus.

Scutulatum prætereà textum arte fieri deprehendi potest: cuiusmodi ferè est qualis cernitur in aranearum telis. Est autem scutula à scuti forma dicta. Vide Plinium lib. XI. cap. XXIII. Nobis autem si diuinare liceat, quam emplastrationem Plinius lib. XVII. scribit fieri adempta scutula, eã dicemus quæ uulgò dicitur, enter en escusson. Itẽ etiã uestẽ scutulatã, si ad uulgus nostrũ referamus, appellabimus une robe cõtrepointée en escuſsõ. Sed huic interpretatiõi neminẽ uoluerim inhærere tãquã uera esset.)

Quod uerò in uestium appellatione superest, id posteà dicemus inter explicandum colores. Nunc autem æquum est, ut, quemadmodũ polliciti sumus, & ordo noster expostulare uidetur, pauca quædã de ornamẽtis disseramus.

De

De ornamentis. CAP. VIII.

VAria fuit apud ueteres ornãdi corporis ratio, quẽadmodum nostra quoq; tempestate uidemus. Alijs enim ornamentis utuntur Reges, alijs uulgus ipsum, alijs item matronæ, alijs qui sacris operam uauant. Itaq; partem eorum suo ordine recensere optimum uidetur.

Atq;, ut à capite incipiamus, Corona, insigne regum fuit ornamentum. Vergilius,

–& duplicem gemmis auroq; coronam.

Hoc est, quæ duplex erat, uel duplicata gemmis & auro: nempe quæ tantum haberet auri & gemmarũ, quantum in duabus coronis fuißet satis. Quòd autem regum fuerit, id ostendere uidetur VIII. Aeneid.

Ipse oratores ad me, regniq; coronam
Cum sceptro mittit. Vide MITRA.

Coronam quoq; pro galea, quemadmodum στέφανον Homerus, sumpsit idem autor in V.

Omnibus in morem tonsa coma, pressa corona.

Nisi galeas coronatas habuerint antiqui, ut interpretatur Seruius.

Corona etiam frondium & florum dabatur ijs, qui uicerant in bello, aut palestra: alijs quidem querna, alijs uiminea, alijs hederacea: eas Græci στεφάνους appellant, & uictores stephanitas: quorum, ut inquit Pollux in tertia, præmia in corona & frondibus erant. Cic. VI. Verr. Vnxisse unguentis, complesse coronis & floribus. dicebatur etiam ab antiquis Græcis στροφίον, ἀπὸ τοῦ στρέφειν: hoc est, conuoluere & uertere, quòd capiti circumponeretur.

Corona

Corona florea, ung chappeau de fleurs. Plaut. Aul. Nunc thusculum emi, & hasce coronas floreas.
Corolla, ung chappelet de fleurs, pro eodem, Propert. Me iuuat extremis positum languere corollis.

Sceptrũ, ung sceptre, à Græco τὸ σκῆπτρον, quo aureo reges utebãtur, ac manu gestabãt. Homerus. χρυσέῳ ἐνὶ σκήπτρῳ. Fuit autem primùm Iouis insigne, deinde uerò aliorũ regũ. Eo enim pacẽ & fœdus significare dicuntur, ut apertè docet Vergilius Aeneidos duodecimo.

Lituus, baculus incuruus, quo sedentes augures, auibus templa designabãt. Cic. 1. de diuinat. Quid lituus iste uester, quod clarißimum est insigne auguratus.

Pedũ, une houlette, baculus incuruus pastorũ. Verg. At tu sume pedum. Per translationem autem accipimus pro eo ornemento quod nostri episcopi gestare solent: quandò etiam se pastores appellari uolunt, ut sunt re uera. uulgus crossam uocat.

Apex laniger, ornamentum pileorum, quos flamines inter sacrificãdum in lucis ac syluis gestare solebant: super quibus erat breuis uirga, desuper habens lanæ aliquid ad deterrendas aues à sacrificio. Verg.
–nudosq; Lupercos,
Lanigerosq; apices. Eum autem pileum cum per æstus ferre non possent, filo tantum capita religare cœperunt, unde flamines dicti, quasi filamines.

Monile, ung carcant, ou ung collier, ornamẽtum gutturis uel colli, quale gestare solent nobiles matronæ, & equites, quos uocamus ordinis: quod quia gemmis & margaritis ornari & insigniri solebat, ideo baccatum à

Vergi

Vergilio dictum est:
-colloq; monile Baccatum.
Iuuenalis segmentum appellare uidetur,
Segmenta & longos habitus.

Inaures, des templettes, ijs uti etiam nunc matronæ Italæ & Hispanæ solent ad aurium ornatum.
Plautus in Epidico,
Non meministi me inaurem ad te afferre natali die?

Bulla, une bague, insigne prætextatorum puerorum, præsertim si aurea erat: libertinis enim scortea bulla de collo dependebat, quasi cõmuniens pectus puerile. Cic. in Verrem, Neq; te tam cõmouebat, quòd ille cum toga prætexta, quòd sine bulla uenerat. Huiusmodi ferè ornamenta pueri uulgò nunc deferre solent. Dicta autẽ bulla à similitudine bullæ, quæ in aqua fieri solet, ad fragilitatẽ uitæ designãdam. Quod autem nonnulli putant ἀπὸ τῆς βουλῆς deduci, ineptum est planè: nam neq; consilium in pectore est, sed in cerebro, ubi & raciocinatio: præterea unico λ scribitur. Inde hæredem bullatum dixit Iuuenalis, quem uulgò uocamus, Ioly, bragart. Quasi uerò dicamus, bellulum & ornatulum.

Supparus siue supparum, inquit Festus, uestimentum lineum quo puellæ præcingebantur. Lucanus,
Suppara nudatos cingunt angusta lacertos. Plautus,
Si tu de illarum cœnaturis supparis.

Castula aliud palliolum, quo puellæ pudoris gratia præcingebãtur. Varro, Castulam mulier sumpserat pro socculo. Hæc & perizoniũ & præcinctorium dicitur.

Instita, siue limbus, ung gect: fasciola quæ ambibat

stolam muliebrem. Ouidius,

Quæq; tegit medios instita longa pedes.

Fimbria, une frange. Fimbrijs utebantur in uestium & tunicarum extremitatibus. Tranquillus in Cæsare Dictat. Vsum enim lato clauo ad manus fimbriato. frangé par les manches. Deinde subiungit, Nec ut unquam aliter super eum cingeretur, & fluxiore cinctura. Quo loco animaduertendum fluxiorem cincturam ab eo appellari, quæ alioqui laxa diceretur: quemadmodum & fluxam tunicam dixt, laxam.

Cinctura autem à cingendo dicta: unde & uulgare nomen prodijt. une ceincture.

Cinctus item uirorum fuit. Verg. VII. Aeneid.

Ipse Quirinali trabea, cinctuq; Sabino
Insignis. Quo loco uideto Seruium. Vnde Cincticulus, une ceincturette. Plaut. in Bacchid. Cincticulo præcinctus in sella apud magistrum insideres.

Cingulum uerò mulierum erat, inquit Varro, une troussoire. Verg. de Penthesilea, Aurea subnectēs exertæ cingula mammæ.

Cingulum, ung collier de leurier. Varro de re rust. cap. IX. XII. Cingulū circa collum ex corio firmo cum clauiculis capitatis.

Baltheus, siue baltheum, une ceincture a espée. Varro baltheum inter arma adscripsit. dictum quasi bullatum cingulum. Græci ζωστῆρα appellant.

Zona, cingulum in quo argentum & nummos recondebant. Hinc prouerbium, Zonam amisit, de paupere & inope dicimus. Porrò autem latis zonis utuntur mulieres

apud

apud Illyrios, quibus præcingunt uentrem dum bibunt: & primum quidem mediocriter præstringunt: cùm uerò acrius bibunt, magis semper cogunt, comprimunt'que. Vnde Martialis,

Longa satis nunc sum: dulci sed pondere uenter
Si tumeat, fiam tunc tibi zona breuis.

Fibula, une bloucque, ornamentum ad uestem subleuandam. Verg. Aurea purpurcã subnectit fibula uestem. Et consertam fibula tunicam dixit Plinius satis propriè. Itali, uocabuli uim adhuc retinentes uocant una fibbia.

Armillæ, armillarum, brasselctz, mulierum ornamenta, quæ brachijs circunligabãt. Vtebãtur & Persæ quoq; & Sabini armillis. Hinc Tarpeiam aiunt armillarum desyderio, quas Sabini gestabant, Capitolium illis prodidisse: hinc armillatus. Budæus, Nostrates, inquit, caduceatores spintere hodie utuntur, quæ armilla etiam dici potest, blasonum lingua uernacula uocant.

Brachialia, dés mancherons, ornamenta brachiorum quibus mulieres uti solent. Plin. lib. XXVIII. cap. VII.

Cestus, ung tißú, Veneris cingulum efficax ad illectamenta gratiarum & amorum. Martialis,

Collo necte puer meros amores,
Cestum de Veneris sinu calentem.

Ventrale, ung tablier. Vnde uillosa uentralia dixit Plinius lib. VIII.

Strophium, ung gorgias, fascia pectoralis, quæ uirginalem papillarum tumorem operit: ex Turpilio. hinc Strophiarius apud Plautum, & strophiolum, quod Italicæ mulieres uocant fascioletum.

Fasciam autē uulgus uocat, une bande, latum aliquod uinculum, seu laneum, seu limeum fuerit, quo partes aliquæ corporis reuinciebantur: unde cretatas fascias Epicratis uocat Cicero ad Atticum, hoc est, picta quædam uelamina, quibus caligarum uice utebatur Epicrates. Quinetiam fascijs inunctis partē aliquam corporis malè affectam obuinciebant antiqui. Cice. de claris orat. Qui deuinctus erat fascijs, & multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus. Fasciam prætereà lecti cubicularis idem Cicero posuisse uidetur, pro eo quod uulgus uocat, des courtines. Deferunt, inquit, ad coniectorem quidam, somniasse se ouum pendere ex fascia lecti cubicularis.

Epomis epomidis, Chapperō de regent, ou d'aduocat, operimentum humerorum, nulli usui futurum, præterquàm ut dignitatem quādam, & magistratum exprimat. Tale quiddam doctores Theologi, & qui in Senatu magistratum gerunt, hodie deferre solent. Quòd autem superhumerale uertit Hieronymus: id quidem de ornamēto sacerdotali intelligendum est, quod stolam appellamus, une estole.

Sudarium posuisse uidetur Liuius pro eo linteolo quo sudorem abstergimus à fronte, quo eodem etiam ad expurgandas nares utimur, ung mouchoir. Ait autem libro IX. de M. Catonis morte: Qui audiens C. Licinij dictum, se non damnatum, sed reum perijsse, protinus, inquit, sudario quod fortè manu tenebat, ore & faucibus suis coarctatis, incluso spiritu, morte pœnam præcurrit.

De

De lanàrum & vestium coloribus. CAP. IX.

QVandò noster ordo expostulare uidetur, ut post explicatas uestes, lanarum etiam ac colorum genera explicemus: danda est opera ut puerorũ studijs hac in re satisfaciamus. Tantùm enim de hisce rebus ea à nobis dicentur, quæ ad institutum nostrum, hoc est, ad uestium & lanarum colores spectare uidebimus. Cætera diligens lector ab Antonio Thilesio, uiro doctißimo requiret, in libello quem de coloribus conscripsit.

Quod autem ad lanarum differentias attinet: ne quid obscuritatis ex huiuscemodi controuersia lectoribus oriatur, præstantior'ne sit Mutinensis, Mediolanensis, an Ligustica: eos remittemus ad secundum caput Bayfij. Tantùm hoc addemus, apud omneis ferè nationes Gallicam lanam maximo esse in pretio: ut præstantior & delicatior ab omnibus iudicetur.

Lanarum igitur colores natiui memorantur quatuor præcipui, etiam si Plinius dicat uel natiuis nomina deesse aliquot modis. Cap. 2.

(Albus, blanc: qui color uisum disgregat. Hinc alba uestis, quæ uulgò nomen suum retinet, une aulbe. Alba etiam ueste ornari solebant, qui candorem animi & hilaritatem præ se ferebant, ut in conuiuijs. Cic. in Vatinium, Cùm ipse Qu. Arrhius epuli dominus albatus esset. Hodie quoq; apud Italos uirgines desponsatæ, quas uulgus uocat, fiancées, albis tunicis uti solent ad puritatem quandã, & integrum pudorem ostentandum.

Niger, noir: qui color uisum congregat. A' quo nigra

uestis dici non consueuit, sed atra & pulla potius. inde atrati & pullati Ciceroni, qui luctum & dolorem ex uestitu significabant. Camelinus quoq; color à Sipontino pro pullo usurpatur, qualis solet esse camelorum.

Coracinus color, hoc est niger, qualis solet esse coruorum, quos κόραακας Græci uocant. Hunc autem colorẽ distinxisse uidetur Vitruuius à pullo libro VIII. cap. III. Per id tempus, inquit, adigantur eò quotidie potum, ex eoq; quamuis sint alba, procreant alijs locis leucophea, alijs locis pulla, alijs coracino colore.)

Rutilus, à Græcis ῥοῦθρος dici potest. Martialis uerò rufum appellat, roux. Quanquàm rufum à rubore dici putat Gellius. hinc rufum puerum uel hominem dicimus, qui colorem habet rubore quodãmodo tinctũ. Terentius, Siquis me quæret rufus.

Fuluus autem, uidetur de rufo atq; uiridi mixtus. hinc poëtæ fuluum aurum & arenam & leonem dicunt.

Flauus, contrà, fauuè, uidetur ex uiridi, rufo, & albo concretus, unde flauentes comæ à Vergilio dictæ, & flauentes frondes oliuarum, & Pacuuius flauam aquam & flauum puluerem dixit. Flauentes autem comæ dicuntur quæ sunt punicei coloris, blondos uulgus uocat. Quod ex Ouidiano uersu probari potest, secundo de Amoribus:

Seu flauent, placuit croceis Aurora capillis. Cap. 2.

Rufi præterea coloris multæ aliæ species sunt: quas subinde explicabimus. nam præter fuluum & flauum, ut inquit Gellius, rubidus, phœniceus, & rutilus, & spadix, appellationes sunt rufi coloris. de quibus posteà dicemus.

Rubidus et rufus colores, atrore multo permixti sunt.

Phœni

Phœniceus, rutilus, & ſpadix, ſynonyma ex Gellio, ſignificantq; exuberantiam ſplendoremq; ruboris, quales ſunt fructus palmæ arboris nõ admodum Sole incocti: ucde ſpadicis & phœnicei nomen. Ibidem.

(Phœniceus autem à Phœnicia dictus: unde & puniceus dicitur, ut punicea roſa apud Horatium, & Plautũ in Rudente, Fac tibi puniceum corium: poſtea atrum denuo, cuyr uiolet. Hinc etiam mala punica, quæ & granata dicuntur à Plinio, pommes de grenade: quæ in puniceis arboribus nouem generum dicta ſunt. Fortaßis à colore interno acinorum, & liquore ipſo uineo nomẽ ſortita, aut quòd ex Phœnicia primùm allata ſint.

Spadix, color equorum proprius: quo inſecti equi à Vergilio ſpadices honeſti appellantur, Georg. III. Vulgus appellat, bayartz. Græcæ linguæ ueſtigia retinens. Βαῖον enim apud illos ſpadicem ſignificat, quem baliũ uel badium Varro appellat. Equi inquit, colore diſpares item nati, hic balius, iſte giluus. Quo loco utrum legendum ſit, badius an balius, incertum eſt. Sed balias ueſtes pro ſubrufis à Vopiſco in Aureliani Cæſaris uita dictas inuenio: etiam ſi ſcriptũ ſit blateas. Subrufus autem color dicitur qualis eſt eius uiolæ quam nos Calendulam uulgò uocamus, du ſoulſiz, quaſi florem omniũ menſium ut uocant Itali: uel ut nos ſoliſequium, dicere uellemus. Heliotropion Dioſcorides uocat, ſubrufiq; coloris eum eſſe contendit. Cæterum, balius color, ſpadix dicitur & puniceus: fortaßis is eſt quem uulgus uocat, baillet.

Giluus autem color & melinus idem ſunt, mediusq;

est inter album & fuscum, qualis est mellis color: unde melinam uestem dicit Plautus in Epidico,

Vbi ergo est, nisi si in uidulo aut melina attulisti?

Fortaßis is est color quem uulgus uocat, tanné guarancé.

Quòd autem giluus, albus non sit, ut quidam putant, sed quiddam mixtum inter album & fuscum, id ostendere uidetur locus Vergilij:

-color est deterrimus albis Et giluo.)

Luteus quoq; rufus est color, sed dilucidior, du iaune: Quem Nonius ait propriè crocceũ dici. Verg. in Bucol.

-Iam croceo mutauit uellera luto. Et alibi,

Aurora in roscis fulgebat lutea bigis.

Item & oui uitellum, luteum dicimus. (Luteam quoque uiolam uocamus, des giroffiées iaulnes, quam describit Dioscorides in capite leucosi: ait enim eius speciei uiolarum quas uulgus uocat, giroffiées, alias esse rubras, alias albas, alias luteas, quæ præcipui sunt in medicina usus. Quamobrem corruptè uocatur hæc postrema uiola à pharmacopolis leucoion luteum. Sunt præterea permultæ herbæ quæ luteũ florem gerũt, qualis est Isatis, quam uulgus uocat, de la gaulde, & phlomos, des flambeaulx, & genista, des genetz. Sed Isatis quæ & glaston dicitur, fullonibus utilis est ad pannum luteum inficiendum, qui & croceus uocatur.) unde crocota uestis dicta Nonio, à croco, ut opinor, quæ eadem à Græcis κροκωτός καὶ κροκώτιον dicitur: hoc est, crocota & crocotula, quæ inter muliebria annumerãtur, Item infectores à Plauto dicti crocotarij. Ibidem. (Quod autem Ouidius crocum rubrum appellet,

Nec

Nec fuerant rubri cognita signa croci:
id sanè intelligi potest, propter croci superficiē & colorem externum, qui oculis quidem ruber, sed dum aqua delibutus est, & madefactus, luteus apparet.

Ostrinus color, fleur de pescher, qui & muricinus, à sanguinis uel succi ostreorū quorundam similitudine. hinc ostrinæ uestes Nonio dicuntur subrubræ, quas tinctas murice dixit Vergilius: quemadmodum & alio loco purpureum ostrum uocauit: parum enim differunt inter se purpura & ostrum. Ostrinum colorem uidetur subminium appellare Plautus in Epidico: Aut crocotulam, supparum, & subminiam ricam.) Quam riculam ostrinam appellat Turpilius: Intereà aspexit uirginem uectari, in capite riculam indutam ostrinam.

Purpureus color in uestimētis laudatissimus antiquis fuit, cuius autorem fuisse ferunt Herculem: à purpuræ piscis succo, quo lanæ infici solent. Purpuræ autem usus nobis est ignotus, quod & affirmat Budæus in libro de Asse. Romæ uerò purpuræ usum semper fuisse testatur Plinius. Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. Itaque uel ex Plinio constat buccinum, & conchylium, & muricem inter purpuræ genera annumerari. Quinetiam fuit Romæ purpura uiolacea, cuius libram denarijs centum uenisse Cornelius Nepos affirmat. Fuit & alia insignis purpura, quæ à Tyro insula Tyrium appellata est: & est omnium longè præstantissima. unde Tyriæ uestes ab Ouidio dictæ, quæ eædem à Iuuenale Sarranæ appellatæ sunt. Tyrus enim etiam Sarra appellabatur. Tyriam autem ue-

stem uel purpuream, uel etiam Megalensem purpuram, intelligo trabeam fuisse, uel togam pictam. Vide diligenter cap. 11. (Et quia antiquæ mulierculæ decoris gratia, purpura genas oblinire solebant, quemadmodum passim nũc solẽt in Italia: ideo purpurissatas buccas uocat Plautus, fardees, in Truculento: Quæ istas buccas tam belle purpurissatas habes.

Amethystinus color, amethystum lapillum pretiosum referens, quem purpureum uocat Ouidius: & Plinius Indicos Amethystos purpuræ colorem referre ait. Itaque uestimenta purpura infecta, eo temperamẽto, ut eius lapilli colorẽ reddant, amethystina dicuntur. & Amethystinatum uocat Martialis, huiuscemodi purpura indutum. Quòd si colori amethystino Tyrium quoque superaddatur, fiet color mixtus, qui Tyriamethystus à Plinio dicitur.

Succedit Dibapha Tyria, hoc est, lana uel purpura Tyria bis tincta, ex etymo. Ibidem.

(Coccineus color idem ferè cum purpureo. tingebãtur enim uestes grano quodam purpureo, quod à Dioscoride κόκκῳ βαφικὸν, hoc est, granum tinctorium dicitur. Hinc coccina uestis. Martialis,

Coccina famosæ donas & ianthina mœchæ.

Ianthinus autem color, ut obiter etiam illud dicam, dicitur uiolaceus, cuiusmodi est color illius uiolæ quæ primo & nouo uere ubique oritur, quam nos uiolam Martiã, Dioscorides Ion appellat. unde Ianthina uestis dicta, quam uiolaceam uulgus uocat.)

Molochinus color, gris uiolant, in ueste similis flori

maluæ,

maluæ, cuius infectores dicuntur Molochinarij à Plauto in Aulularia.

Ferrugineus color, ferro ardenti haud absimilis, ut quidam putauere, qui & hyacinthinus Vergilio: ait enim -ferrugineos hyacinthos. Ex Nonio.

Castaneus, tanné: sublata enim tantum prima syllaba nomen accepimus. (Est autem hic color corticis exertæ castaneæ, & paululum asseruatæ similis. Quem quia sæpe induerat Galliarum rex: ideo à Gallis regius dictus est.) Cap. 2.

Color uiridis, uert, cuiusmodi sunt herbarum atque arborum folia. Hic & à Græcis glaucus dicitur, unde Pallas ab Homero γλαυκῶπις dicta, hoc est glaucos & subuirides oculos habens. qui color in oculis, antiquis Græcis pro pulcherrimo habebatur: quemadmodum nos quoq; cæsios & cæruleos oculos laudamus, cum Romani nigros magis probent.

Cæsius color, cælestis, quem Indum quidam uocant & clarum. Hinc Pallas à Latinis cæsia dicta à colore cæli, quasi cælia, ut inquit P. Nigidius. unde Cæsarem dictum quidam putant.

Cæruleus color quasi cæluleus, couleur dazur, Italiturquinum uocant: serenum enim cum est cælum, hunc colorem referre uidetur.

Corneus color, qui cornu similitudinem refert. Plinius lib. XXXVI. cap. VIII. Vitia uerò in ijs corneus color, aut candidus, & quicquid simile uitro est.

Cymatilis color, qualis undæ marinæ esse solet: κῦμα enim Græcis fluctus est. Ouid. Hic undas imitatur, habet

quoq;

quoq; nomen ab undis. Cap.1. (Idem & color Venetus & blauus color, & cæruleus quoque dicitur: cæruleum enim mare & undas cæruleas dicit Vergilius multis in locis.

Leucopheus color, gris, quem nonnulli apud Italos religionis ergo sibi perpetuò gerundum proponunt, quos illi beretinos uocant. Græci leucopheatos dicunt. Martialis libro primo ad Scazontem,

Amator ille tristium lacernarum,
Et bæticatus, atq; leucopheatus.

Quinetiam leucopheum pannum dicit Plin. lib. xxxii. cap. x. de rubeta ad quartanas utili: Iecur, inquit, eius uel cor adalligatur in panno leucopheo.

Cineritius color, cendré, quem cineratium dicere uidetur Plinius lib. xxxiii. Terra est alia rufa, alia cineracea. Idem & cinereus dicitur. Colum. lib. ii. cap. ii. Nullum enim temere uidemus locum, qui modò pigrum contineat humorem, non eundem uel nigri uel cinerei coloris.

Spumeus & maculosus à spumis & maculis, quibus tinctus & aspersus uidetur, qui animalium quorundam colores esse solent, ut equorum quorundam & lyncum apud Vergilium: quemadmodum pomulatos equos à pomorum similitudine quidam appellant.

Ruber color, rouge. Plato in Timæo refert rubrum colorem ex ipsa ignei radij ad humorem mixtione sanguineum creante nominari. Quæ supersunt de coloribus lector, ut prius dixi, ex Thylesio uideto.

De operimentis & instratis. CAP. X.

Ne

NE quidquam amplius ab adolescentibus bonarum literarum studiosis desyderari possit, earum præsertim rerum quæ ad uestium cognitionem pertinent: superest ut quàmbreuissimè à nobis fieri poterit, eorum uestimentorum, uel potius operimentorum rationem explicemus, quibus passim utimur, præter ea quæ corpus tegunt. Quanquam tamen uestimenta dici quis negauerit, siquidem uocabuli uim consideret: non enim stragulis, tapetis, & huiuscemodi rebus uestimentorum loco utimur: sed quando nobis hac in re uocabulum magis proprium deest, utemur eo quod minus proprium est. Itaq; primum de instratis dicemus.

Amphitapæ dicuntur uestes utrinq; uillosæ: quæ quia uillis ingentibus, ut inquit Lucilius, molles erant, ideo lectis insternebantur, super quibus dormire deliciosum antiquis fuit. Varro Manio, Alterum bene acceptum, dormire super amphitapa bene molli. Athenæus ἀμφίτατωον dixit: Hisce inquit amphitapi substernebantur è molli lana. (Fortassis id opertorium esse non ineptum fuerit dicere, quod ex Hispania ad nos adfertur: uulgus uocat, ung catalogne.) Cap. 14.

Amphimalla quoque utrinque uillosa erant, quemadmodum amphitapa: id enim nomen ipsum significare uidetur: utebanturq; ijs tum ad stragula, tum etiam ad operimenta & uestimenta. Vnde Strabo in quinto, Mediocrem uerò lanam ager Patauinus, ex qua tapetia fiunt laudatissima, & gausapinæ, cæteraq; eiusdem generis amphimalla & heteromalla.

Heteromalla autem sunt altera parte tantum uillosa,

ex

ex etymo: cuiusmodi ferè sunt mantæ uulgò dictæ, quas Maßiliæ fieri uidemus, quæ & amictus, & stragulæ uestis usum nauigantibus præstant, mantes, dés matelotz. Ibidem.

(Gausape uerò, siue gausapina tria hæc supradicta comprehendit, estq; genus ad omnia craßiora stragula.

Stragula item à sternendo, une couuerture, dicitur quicquid insternitur alicui rei.) Vnde stragulæ Babylonicæ, quæ equis insterni solent. Marcus Cato, ut refert Plutarchus, cum ex hæreditate Babylonicum stragulum accepisset, statim uendidit. Fiebant autem huiuscemodi stragula aliquando ex bubalorum pellibus, quos uulgus uocat, buffles. Atqui Babylonica stragula picta coloribus diuersis erant.

Præterea toris stragula superimponebantur, couuertures de lictz, quæ ob id toralia dicta sunt. Ex libello de uasculis. Horatius 11. Serm.

Et Tyrias dare circum illota toralia uestes? Toralia enim omnia lecti stragula comprehendunt. unde Tranquillus refert Claudium Cæsarẽ neminẽ uisitasse ægrum, nisi prius explorato cubiculo, culcitris'que & stragulis prætentatis & excußis. Culcitræ autem adhuc apud Italos & nos quoque nomen retinent: appellant enim illi coltre, nos coultilz. sunt'que ij ueluti sacculi in quibus pennas auium, uel lanam, aut quiduis aliud includimus, ut lecti sint molliores.

Stragula uillosa, couuerture de Catalogne. Mart.
Stragula purpureis lucent uillosa tapetis.

Plagæ (inquit Nonius) grande lineum tegmen, quod

nunc

nunc torale, uel lecticariam sindonem dicimus. Fortaßis est illa uestis linea, uel instratum lineum potius, quod apud nos puerperæ honoris & decoris gratia lecto, in quo decumbunt, superponere solent, ad candorem & cultum delicatiorem ostendendum, une bauette.

Pallia lecti dicebãtur, les draps du lict. Ouid. in Amor.

nec in lecto pallia nostra sedent. Iuuenalis v 1.

Aduocat Archigenen, onerosaq; pallia iactat.

Horatius uestem nocturnam appellare uidetur,

Vestem nocturnam maculant, uentremq; supinum.

Lodix, ung loudier. Martialis,

Lodices mittet docti tibi terra Catulli.

Sub stragulis quoq; iureconsul. aulæa & tapetes comprehendit. Itaq; aulæa, stragula sunt uersicoloria, ut ait Seruius: dicta quòd primum in aula Attali regis Pergamenorum inuenta sint. Propertius,

Porticus aulæis nobilis Attalicis.

Tapetes item siue tapetia, tegmina sunt uarijs picta coloribus, des tapitz. Vergilius,

Instratos ostro alipedes, pictoq; tapetas.

Vnde belluata tapetia, tapitz figurez. Plautus,

Neque Alexandrina, belluata, consutaq; tapetia.

Centones præterea genus tapetiorum ex uarijs consutorũ, quod intelligere uidetur Plautus uersu superiore per consuta tapetia: solebantq; huiuscemodi tapetes capsulis & tabulis insterni: quemadmodum nunc quoq; quos uocamus, tapitz de Turquie.

Sunt etã alia tapetia picta et uersicoloria, quæ à Græcis ποικιλόματα uocãtur. Cicero Philip. 11. Cõchyliata

Cn.

Cn. Pompeij peristromata dicit. uide Plutarchũ in Themistocl. à uerbo περιστέλλω quod cooperio & cõmunio atq; exorno significat. Itaq; peristroma generale quiddam erit, quemadmodum & tapetes & stragula. Conchyliata autem peristromata dicuntur, quæ infecta sunt conchyliorum succo uel murice.

Sunt & peripetasmata, aulæa, quæ ad ornandum locum suspensa extenduntur, Itali uocant di razi: de quibus intellexisse uidetur Horatius cum inquit,

Interea suspensa graues aulæa ruinas
In patinam fecere. Cicero v i. in Verrem, Quid, illa Attalica tota Sicilia nominata, ab eodẽ Heio peripetasmata emere oblitus est? à uerbo περιπίπτω, quod decidere significat.

Aulæum autem, est id tapetis genus, quod aulæ circumponitur ornatus causa. Cic. pro Cælio, Deinde, inquit, scabella concrepant, aulæum tollitur.

Mantilia, des torchemains, ou seruiettes, Græci χειρόμακτρα uocãt: quibus utebãtur ad manus abstergendas post lotionem. Martialis,

Attulerat mappam nemo: dum furta timentur,
Mantile è mensa sustulit Hermogenes.

Mappas autem secum omnes adferebant, dum unà cœnarẽt. Dicerẽ hoc loco & de culcitris, puluinis, ceruicalibus, & alijs huiusmodi: nisi id unum uererer, ne præter institutum fecisse, & longior ac fusior quàm res ipsa requirat fuisse iudicarer. Itaq; quod superest de hisce rebus ad rem domesticam spectantibus, in alium libellum differemus, siquando per otium nobis liceat bonis in-

genijs

INDEX LATINARVM ET GALLICARVM DICTIONVM, QVAE *in hoc libello paßim conſperſæ & declaratæ inueniuntur.*

A

Abolla 24
Albatus 26
Albus 53
Amantelé 36
Amethyſtinatus 58
Amethyſtinus ibidem
Amphimalla 61
Amphitapæ ibidem
Anſa 16
Aper laniger 48
Armes 39
Armillæ 51
Atratus 26
Attalica uestis 41
Aulbe 53
Aulæa 64
Aumicia 37
Aumuſſe ibidem
Azur. 59

B

Babylonica ſtragula 62
Bague 49
Baillet 55
Balius color ibidem
Baltheus ſiue baltheum 50
Bardocucullus 36
Bas de chauſſes 12
Baſilica 39
Bauette 63
Bayart 55
Blanc 53
Blond 54
Bloucque 51
Bombyces 40
Bombycina uestis ibidem
Bonnet 3
Bonnet a fers, ou a boutons dor 3
Bonnet rond 4
Botté, ou hourdé 18
une Boucle 51
Brachæ 12
Brachati Galli 12
Brachialia 51
Bragart 49
Braſſeletz 51
Brayer 12

Bro

Brodeurs 45
Broudes 36
Bulla 49
Bullatus hæres ibidem
Byßina uestis 41
C
Cæruleus 59
Cæsitium 43
Cæsius 59
Calantica 9
Calcei cornuti 18
Calcei lintei ibidem
Calcei phecasæi ibidem
Calcei Sicyonij ibidem
Calceolarius 14
Calceolus 14
Calceoli repandi 15
Calceus 14
Calceus fenestratus 17
Calceus fibulà consertus 17
Calceus lunatus 17
Calciamentum 14
Caliga spiculatoria 13
Caligulares clauì unde dicti ibidem
Caligæ, arum ibidem
Caligatus ibidem
καλοπόδιον 18
Camail 8
Camelinus 54
Camelot 41
Camisia 9
Canays 19
Candidatus 26
Capere diadema 5
Capital 8
Capitium 8
Cappe a femme ibidem
Cappe a lespagnole 35
Cappe de camelot 8
Carbasius 9
Carcant ou collier 48
Castaneus 59
Castula 49
Catalogne 61
Causia 6
Ceincture a espee 50
Centones 63
Cestus 51
Changer de robe 44
Chappean 6
Chappeau dalbanoix 5
Chappeau de fleurs 6.48
Chapperon 52
Chausses 13
Chaussons 18
Chemise de drap 10
Chemise de nuict 10

Chlamys 33
Chymastrum 46
Cidaris, aut citaris 5
Cinctura 50
Cinctus ibidem
Cingulum ibidem
Cineritius color 60
Claui aurei 4
Claui lati 20
Clorre 32
Coactilia 65
Coccina 58
Coccineus ibidem
Cœnatoria 34
Coeffe 7
Colet de cuyr de buffle 11
Colligere uestem 46
Cordonnerie 18
Cordonnier 14.17
Coracinus color 54
Corneus color 59
Corolla 48
Corona 47
Corona florea 48
Corrigia calciamēti 13.17
Cothurnatus stylus 16
Cothurnus 15
Cotte, ou corcet 21
Corte darmes 33
Couleur dazur 59
Coultiz 62
Courroyes 16
Couuertures de lictz 62
Crepida 16
Crepidatus ibidem
Crepidulæ ibidem
Crocotarij 56
Cucullus 24
Cucullio 5
Cueurechef 9
Culcitræ 62
Cuyr uiolet 55
Cyclas 42
Cymatilis 59
Cyna 5
Cyrbasia 5

D

Decolor uestis 44
Delimanum 42
Deschausser les piedz 14
Detrahere socculum ibidē.
Diadema 5
Diadematus 5
Dibapha Tyria 58
Diplois 11
Discolor uestis 44
Draps de lictz 35.62

Elegans

E
Elegans uestis 45
Εμβάς, calceus 18
Encotemaillé 31
Endromis 38
Enter en escusson 46
Epomis 52
Escarpin 14
Escreuisse 10
Estole 52
Excalciare pedes 14
F
Faire la court 27
Fasciola 13
Fascia cretata ibidem
Fauue 54
Faye 42
Feminalia 12
Fer de cheual 17
Fermer 32
Ferrugineus 59
Fers dor 4
Fibula 51
Fibbia 51
Fimbria 50
Fimbriatus ad manus, ibidē
Flambeaulx 56
Flameum, Flameolum 8
Flaua aqua 54
Flauentes comæ ibidem
Flauus ibidem
Fleur de pescher 57
une Frangé 50
Frangé par les manches 50
Fuluus 54
G
Galerus 4
Gallicæ 18
Galli cur brachati 12
Galoches 18
Garderobe 43.46
Gaulde 58
Gausape 62
Genetz 56
Genista ibidem.
Genualia 12
Gens de longue robe 25
un, Get 49
Giluus color 55
Girofflees iaulnes 56
Gorgias 51
Grys 60
Grys uiolant 58
Guestres 13
H
Habillement 38
Hault de chausses 12
Heliotropium 55

Heteromalla 61
Holoserica uestis 40
Hoqueton 19
Houlette 48
Houseau 14
Hyacinthinus 59
I
Ianthina uestis 58
Ianthinus ibidem
Iartieres 12
Iaulne 56
Inaures 49
Insignia gentilitia 39
Instita 49
Interula 9
Intima tunica 9
Ioly 49
Ire ad saga 23
Isatis 56
L
Lacerna 37
Lacernæ 38
Lacimiosa uestis 45
Læna, χλαῖνα 24
Læna uillosa 24
Lænæ pellenicæ 24
Lanea heteromalla 41
Latus clauus 19
Leucopheati 60
Leucopheus color ibidem
Limborarij 34
Limbus 26.34
Linea uestis 45
Lintea uestis ibidem
Lituus 48
Lodix 163
Loudier ibidem
Lutea uiola 56
Luteus 56
M
Mal en ordre 44
Malle 65
Mancherons 51
Manteau 36
Manteau royal 39
Mantilia 64
Mantes de matelotz 62
Melitensis uestis 42
μελανειμονῦ 27
Melinus 55
Mitella 7
Mitra 6
Molochinarij infectores 59
Molochinus 58
Monile 48
Mouchoir 52
Mozeta de cuero 36
Mutare uestem 44

Niger

N

Niger. 53

O

Obſtragulum 17
Ocrea 14
Ocreatus 14
Oſtrinæ ueſtes 57
Oſtrinus ibidem
Othonium ueſtimentum. 38

P

Palla 35
Palla breuis ibidem
Palla Hiſpanica ibidem
Palla longa ibidem
Pallia lecti 63
Pallia cœnatoria 34
Pallium 34
Palliolum 35
Paludamentum 33
Paludatus 33
Pantouffles 15
Parare ſaga 23
Pedum 48
Pellicea ueſtis 42
Penula 36
Penula gauſapina 37
Penula ſcortea ibidem
Periſtromata 64
Peronatus arator 18
Perones ibidem
Petaſus 4
Petaſatus ibidem
Petite ou mince robe 27
Philyræ 6
Phlomos 56
Phœniceus 55
Phrygiones 45
Phulettes 6
Picta ueſtis 42
Picturata ueſtis ibidem
Piece de drap 11
Pileati ſerui 3
Pileus ibidem
Pileus clauatus ibidem
Plaga 9
Plagæ 62
Plagula 9
Planulæ 16
Polymita 42
Pommes de grenade 55
Ponere diadema 5
Pourpoint 11
Prætexere 28
Prætexta 22.27.28
Prætexta magiſtratuũ 29
Prætexta pulla 29
Prætexta toga 29

Prætextata amicitia 28
Prætextatus 29
Pullatus 27
Punica mala 55
Puniceum corium 55
Purpureus 57
Purpurissatæ buccæ 58
R
Regne 4
Restis 7
Reticulum 7
Retiolum 8
Rica 8
Robe a tous les iours 34
Robe brochee dor 41
Robe contrepointee 46
Robe de camelot 41
Robe de chambre 42
Robe de drap changeãt 44
Robe de dueil 10
Robe estendue 43
Robe de plusieurs couleurs 44
Robe de uelours 41
Robe destat 39
Robe deste 45
Robe desteinte 44
Robe dhyuer 46
Robe estroicte 30
Robe fourree 42
Robe large a plain fond 30
Robe longue 24
Robe mignonne 45
Robe plissee ibidem
Robe sangle 42
Robe use 30
Roquet 45
Rouge 60
Roux 54
Ruband 7
Rubidus 54
Ruber color 60
Rufus, Rutilus 54
S
Sagaria 24
Saga Ligustica 23
Sagatus 24
Sagulum 24
Sagum 23
Sagum cucullum ibidem.
Sagum fibula consertũ ibi.
Sagum uillosum 25
Sandaligeruli 18
Sandalũ aut Sãdalium ibi.
Sandalarius ibidem.
Sandré 60
Satin de Bruges 40
Saye, ou sayon 19, 22

en Saye 23
Saye a cheuaucher 21
Saye a bouton larges 20
Saye a manches 19
Saye de drap dor 21
Saye long iusques au talons ibidem
Saye descarlate ibidem.
Sayes bigarrez 20
Saye phrisé 25
Saye attaché auec une boucle 24
Sceptre 48
Sceptrum ibidem.
Scortea 36
Seulponeæ 13.4
Scutula 46
Scutulata uestis ibidem.
Scutulatus textus ibidem.
Segmentata uestis 39
Serica uestis 40
Serrer 32
Seruiettes 64
Sindon 38
Socculus 15
Soccus ibidem
Solea 16
Soleatus 17
Solea ferrea ibidem.
Solearius ibidem
Solisequium 55
Sordida uestis 44
Sordidata mancipia. ibidē.
Sordidatus ibidem
Soulier 14.16
Souliers a bloucquette 17
Souliers a lapostolique 16
Souliers escoletez 17
Soulsiz 55
Spadix 55
Spumeus color 60
Squalida uestis 44
Stola 39
Stolati Hispani 26
Stragula 62
Stragulæ Babylonicæ 62
Stragulum bubalinum 11
Strophiarius 51
Strophiolum ibidem.
Strophium 51
Subligaculum 12
Subminia rica 8
Subrufus color 54
Subserica uestis 40
Subtegmen 22
Subucula 10
Sudarium 52
Supparus siue suparum 49

Synthesis. 46

T

Tablier 51
Tanné 59
Tanné guarancé 56
Tapetes 63
Tapetia ibidem
Tapetia picta 42.63
Tapitz 63
Tapitz de Turquie ibidem
Tapitz figurez ibidem
Taye 23
Templettes 49
Tenuis uestis et simplex 42
Theristrum 45
Thorax 10.11
Thorax ferr.uel ahenus 10
Thorx laneus 11
Thorax plumbeus ibidem
Tiara 5
Tiara gemmata ibidem
Tiara Phrygia ibidem
Tiarati reges ibidem
Tibialia 12
Tißú 51
Toga 25
Toga alba 26
Toga arcta 30
Toga attrita 30
Toga candida 26
Toga laxa 30
Toga palmata 31
Toga picta ibidem
Toga prætexta 27
Toga pulla, siue atra 26
Toga pura 27
Toga purpurea 31
Toga rara 30
Toga rasa 31
Toga restricta 30
Toga resuta 20
Toga uirilis 27
Togatulus 27
Togatus 25.29
Togatæ matronæ 29
Togati Hispani 26
Togula 27
Torchemains 64
Trabea 32
Trabea consularis ibidem
Trabearũ genera tria 33
Trippe de uelours 41
Troussoire 50
Trousser sa robe 45
Tunica 19.22
Tunica aurea 21
Tunica domestica 22
Tunica dormitoria, aut intima

intima 9
Tunica rubra 19
Tunicæ annulatæ 20
Tunica hyberna 19
Tunica forensis 22
Tunica laticlaui 20
Tunica lintea 22
Tunica manicata 19
Tunica picta 21
Tunica pallio ꝓpior 20.35
Tunica phœnicea uel coccina 20
Tunica resuta 20
Tunica substricta 21
Tunica talaris 21
Tunicæ manuleatæ 20
Tunicæ uersicolores 20
Tunicatus 9.22
Tunicata quies 9
Tuniculæ molles 23

V

Varia uestis 43
Venetus color 60
Ventrale 51
Versicolor uestis 44
Vert 59
Vestimentum 38
Vestis 38
Vestis attalica 41
Vestis aurea 41
Vestis clauata 41
Vestis Damascena 42
Vestis domestica 42
Vestis elegans 45
Vestis expansa 43
Vestis forensis 42
Vestis ianthina 58
Vestis insignis 39
Vestis linea 45
Vestis Melitensis 42
Vestis militaris 42
Vestis nocturna 37
Vestis pellicea 42
Vestis Phrygiana 45
Vestis picta 41
Vestis polymita 42
Vestis serica heteromalla 41
Vestis tenuis 42
Vestis uiatoria 42
Vestis undulata 41
Vestem mutare 44
Vidulus 65
Viridis color 60
Vitta 7
Vocare ad pileum 3
Voele 9

Z

Zona 50

THEOBALDVS PAGANVS
EXCVDEBAT LVG-
DVNI,
ANNO
M. D. XLIII.

lium in Episto. ad Caßium. uide Cap. 20.

(Petasum fortaßis non ineptũ fuerit appellare leuem pileum, sed amplum satis, quo uiatores, tabellarij, atque adeò caduceatores uti solent ad arcendos imbres & solẽ. Vnde petasatum Mercurium finxerunt poëtæ.

Cuculio, onis, inquit Iul. Capitolinus, genus est pilei uiatorum, quo capite obtecto uagari nocte solent.)

Cyna, pileus erat Lacedæmoniorum, ex Strabone. Quanquam Ephorus ex eodem pileum Laconicum appellet. Cap. 20.

Cyrbasia, chappeau dalbanoix, pileus altus in speciem coni eductus. (Cuiusmodi nunc solent quidam ex Græcis gestare.) Ibidem.

Cidaris, siue citaris, ornamentum capitis regum Armeniæ, quod pro diademate confundit Plutarchus in Pompeio, & in Lucullo. Erat etiam insigne regum Persarum: ut idem Plutarchus ait in Artaxerxe. (Q. Curtius primo gestorum regum Armeniæ, scribit Cidarim cærulea fascia albo circundata circuiri solere apud Persas.) Ibidem.

Diadema, ung diadesme, ornamentum capitis regum insigne. hinc Ponere diadema, & Capere diadema dixit Tranquillus. unde etiam Metellus diadematus dictus est. Reginarum quoque fuit, ut ait Plutarchus in Lucullo, de Monima Milesia altera Mithridatis uxore. (Fasciam quandam aut amiculum opinor fuisse, quo regis caput, atq; adeò pileus ornabatur, παρὰ τὸ διαδεῖσθαι, hoc est obuincire. Quod insigne regum inuenisse primũ Liberum patrem autor est Plinius. Erat autem candidum